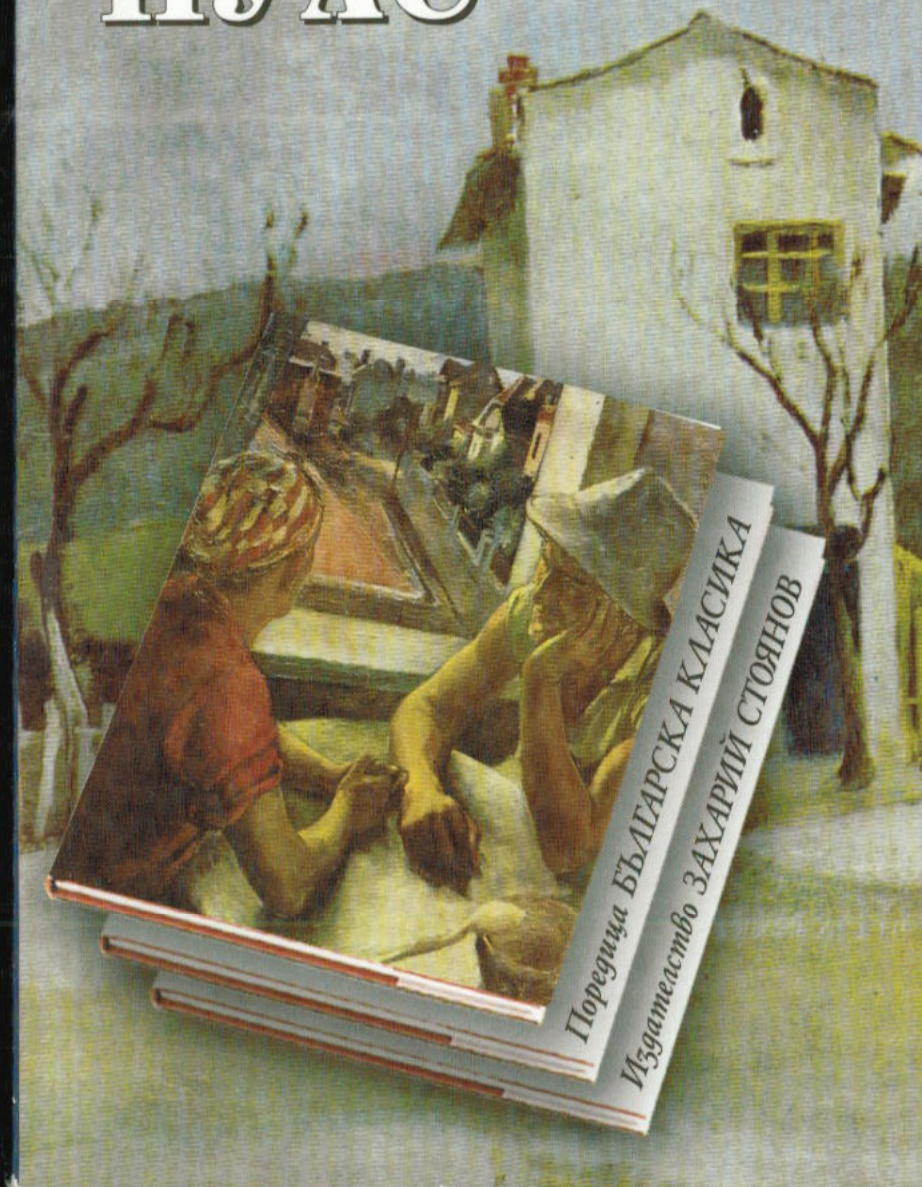

Христо Рагевски

ПУЛС

Поредица
БЪЛГАРСКА КЛАСИКА

Издателство
ЗАХАРИЙ СТОЯНОВ

ИЗДАНИЕТО Е ОДОБРЕНО
И ПРЕПОРЪЧАНО ОТ МОН

ХРИСТО РАДЕВСКИ

ПУЛС

Поредицата „Българска класика“
е под общата редакция
на ИВАН ГРАНИТСКИ
и ПАНКО АНЧЕВ

Издателство
• ЗАХАРИЙ СТОЯНОВ •
София, 2005

ОСПОРВАТ СИ ВСЕЛЕНАТА ДВЕ ЕРИ

*На корицата: детайли от картини
на художника Ненко Балкански*

© Андрей Андреев, съставителство, 2005
© Петър Добрев, библиотечно оформление
© Издателство „Захарий Стоянов“, 2005
ISBN 954-739-689-7

КЪМ ПАРТИЯТА
1932

В МЪГЛАТА

1

Тези стари разкаляни пътища!
Тези схлупени мрачни къщи!
И над тях небесата помътнени
като мрачния лък на смъртта!

Този тъмна земя – все посърнала –
от дете аз я помня така,
и подгизнала в кръв, и потънала
в безпределна и мрачна тъга.

Тук – сред тези баури – заякнаха
моите мишци и аз възмъжах,
възмъжах и скръбта неизплакана
на колибите мрачни познах.

То са страшни безкрайни страдания,
то са болки до кръв и до смърт!
В кървав ропот треперят занданите
и пияните кръчми ехтят.

То народът настръхнал, окъсан
и с прегърбени морни плещи
влачи своите неволи под съска
на куршума и хладния щик.

В небесата, тревожно наежени,
бурни облаци вече тежат
и полята са гъсто замрежени
от бесилнишки мръсни въжа.

Вихър бий телеграфните стълбове
и студените жици бръмчат.
И в гласа им, и в стона им скърбите
на душата народна звучат.

Идват глухи настръхнали тъмени,
страшни погледи в мрака лъщят,
в тези стари разкаляни пътища,
в тези мрачни крайпътни къщи!

2

Кален път. И по пътя кола –
монотонно и глухо скрибуцат.
А студената гъста мъгла
е простряла над тях ямурлуци.

Кален път. И студени нивя.
И сред тях кираджиите груби,
като някой пустинен керван,
в хаотичната есен загубен.

В гъста мрежа гъждът ги е вплел
и безмилостен вятър ги брули.
Гизне старият скъсан шинел,
тегнат калните гнили цървули.

Няма свършек ни път, ни тегла...
От умора едвам те пристъпвят.
Пред очите е злобна мъгла
и в душите – и гневно, и тъпо.

А край тях – там в студения мрак,
като призрак от друг свят – незнаен
профучи дълъг пътнички влак
и изчезне пак нейде в безкрая.

То животът там сякаш лети
и със присмех назад ги оставя.
А гъждът все плющи и плющи,
и притиска мъглата кафява.

Но колата скриптят. И вървят,
и вървят кираджиите груби –
в този стар, в този тягостен път,
и в мъглата безкрайна се губят.

3

Ето малкото сгушено село –
с със къщурките с мрачни чела.
И над него мъглата е свела
своите тежки студени крила.

Тука уличка кална извива
край дувара порутен, мъхнат
и в мъглата безлистните сливи
като скелети сухи стърчат.

А оттамък блещука... И глъчка.
Там народа потиснат, разбит,
в тази стара прихлупена кръчма
се бунтува и пей, и скърби.

Щом се спусне студената вечер,
ти край мръсните маси ела
и от грубите сплетени речи
ще научиш безбройни тегла.

Над огжака опушен, в средата,
жълта лампа блещука, гими
и сред спиртната смрад препирнята
се разгаря, расте и гърми...

1929

КЪМ ПАРТИЯТА

Аз крача с крачките ти бойни.
 Аз чувствам как мече кръвта
 от твоите рани многобройни.
 И аз горя, и аз туптя,
 туптя със пулса ти неравен –
 плът от войнишката ти плът, –
 подхлъзвам се и се изправям
 по твоя окървавен път.

Води ме, Партийо, води ме
 под своите бойки знамена!
 Свети с червеното си име
 чрез хилядите имена!
 Във своята сурова строгост
 ти нежна като майка си.
 Аз всичко бих ти дал да мога
 да бъда твой достоен син.
 Като лъча да пламенея –
 лъча на твоята зора! –

Тъй както Смирненски да пея,
 тъй както Ботев да умра!

Мен хулите не ме смушават,
 врагът с които те покри –
 аз знам, аз вярвам, че си права,
 когато съгрешиш гори!

Ах, как горящите ти рани
 дълбоко, остро ме болят –
 кога нападаш и се браниш,
 кога се луташ в своя път!

Тъй както някога, на село,
 свежен от утринна роса,
 баща ми с лапи загрубели
 показваше ми да кося –
 тъй ти десница ми подаде
 и във борбата ме кали.
 Затуй горя във твойта радост
 и твойта болка ме боли.
 Води ме, Партийо, води ме
 под бойките си знамена
 и нека свети твойто име
 чрез хилядите имена!

... И ако нявга се забравя
 и почна да те клеветя –
 не ме заплювай! Аз тогава
 не бих заслужил чест такава –
 гори на храчките честта!

Но аз горя! Но аз живея!
 Аз няма да ти изменя!
 Във думите ми червенеят
 лъчи от твойта светлина!
 И в милионния ти пристъп
 срещу врага ни разнолик
 не съм аз Радевски, ни Христо,
 а съм безимен твой войник.
 Води ме, Партийо, води ме
 под своите бойки знамена!
 Свети с червеното си име
 чрез хилядите имена!

ЗЕМЯ

Раста сред твоите огнени нивя
и дишам задуха на твоите долини.
Но аз не зная как да те зова –
разбойница ли, майка ли, родина ли?

Аз сецам как тупти едно сърце,
как блика топла родна кръв от раните,
и бият там по масите ръце
изтръпнали намръщени пияници.

И ми тежи безмерната ти скръб,
страши смъртта, кълтят оковите.
Аз виждам черната пролята кръв
и къщите в барутен дим отровени.

Аз виждам ужаса и пепелта
на страшните настръхнали пожарища,
а брат ми гние някъде в пръстта
и майка ми оплаква своята черна старост.

И аз горя сред твоите нивя,
сред твоите душни пламнали долини,
но аз не зная как да те зова –
разбойница ли, майка ли, родина ли?

1930

ПУЛС
1936

СИЛАТА НА СИЛИТЕ

Стара тема,
изтъркана тема –
може би
ще ми възразят.
Но не е ли
безсилно
времето –
щом в труда вечни сили кипят?
Аз обичам живота
с такава сила,
с каквато мразя смъртта.
Тази сила
е в жилите
жилави,
в мускулите на труда.
Тази сила ме кара да пиша
негодувачи
стихове.
Тази сила вълнува и движи,
непрестанно напред тя зове.
Тази сила в небето витае,
фучи в парашутния скок.
Тази сила кипи и сияе
в електричния ток
висок.
Тя в горещите нещи
диша,
тя в моторния говор гъхти,
тя страхотно плющи

в кашите,
 през фабричните свирки ници.
 Тя боботи в дълбоките рудници,
 тя в потта на селяците ври,
 тя воюва

с хиляди трудности,
 тя зове,

тя руши,

тя твори.

Тя разпъва

нежната тъкан

на човешкия мозък

и там

проектира с рогилни

тъки

нови пътища

на света...

Тази сила шурмува и движи,
 тя съдбата човешка кове,
 тази сила ме кара да пиша
 тези тръпни

свои

стихове...

И когато

вечер се връщам

у дома си -

аз горд съм,

аз знам:

тези ярки,

тези могъщи

електрични лунни -

«Osram»,

чийто блясък, бял и пороен,
 осветява

моя път несмутим,

са изработени

от моя
 непознат

гругар

от Берлин.

Знам, че тези квадратни плочи
 на изсъхналия

протоар,

по които вървя тъй спокоен,
 са изработени

от моя

непознат

владайски гругар.

Знам, че тези разкошни къщи,
 този блясък,

този лукс на града,

този темп,

тази сила могъща -

туй е силата

на труда.

Тази сила

е сила

на силите!

По-могъща е тя от смъртта!

Тази сила

е в жилите

жилави,

в мускулите на труда!

Тя разпъва

нежната тъкан

на човешкия мозък

и там

проектира с рогилни

тъки

нови пътища

на света.

ЗИДАРСКА ПЕСЕН

Ти се блъскаш – без спиране –
сегем гена в неделята.
Ти ядеш хляб и сирене
горе негде – на скелята.

Хубавее в ръцете ти
шестетажното здание.
Виж: градът под нозете ти,
ала кой е стопанинът?

Ти поставяш прозорците.
Като твоя син взор са те.
Ала ще ли геца та ти
да се плезят в стъклата им?

Сегем гена в неделята
ти висиш върху скелята.
Ти гоиш на стопанина
шестетажното здание.

Даваш своите мускули,
своя ум и умение.

Ала то ще те пусне ли
поне в сутерена си?!

1934

АВТОБИОГРАФИЯ

Аз съм роден
в един есенен ден.
Ден,
в който лъхала
мрачна унилоост.
И затова съм
тъй мощно пленен
на пролетта
от купящата сила.

Аз съм
израснал
в прихлупен контор
с мрачни стени
и закнижен прозорец.
И затова
с непристорен
възторг
за светлина
и за въздух
се боря.

Аз възмъжах
сред тревоги
и смут.
Врях
на теглата
в калилката груба.

И затова
в всекидневния труд,
в черния труд
на човека
съм влюбен.

Работя,
бора се,
страдам,
горя —
вливам сиянието
на труда си
в мощната
и неотменна
зора
на накупелите
в гняв сиромаси.

В моя труд
мускулни сили
гъмжат,
моят труд
мисъл е,
воля
и разум.

В моя труд има
сърце
и гуша,
той е пропит
от любов
и омраза.

Аз съм
като
командир
на война.
Думите стройни
са ми войската.
Пътят ми
ясен е,
целта ми —
една:
да разруша
крепостта на тъмата.

Аз съм роден
сред тревоги
и смут.
Взимам в борбата
дела си достоен:
искам да мина
живота си в труд
и да умра
като истински
боин.

1935

ЕСЕН

Небосклоните —
 мътни,
 безнадеждна тъга.
 — Есента.

Като злобен
 смъртник,
 като стария свят
 е тя.

Пожълтели баури
 и посърнали
 тъжни
 поля.

На Балкана
 се шири
 страховита
 студена
 мъгла.

По небесния
 връшник
 светят
 нощни
 студени искри

Виж:
 гората се мръщи
 под трагичния
 цветен
 грим.

Срещу нас
 непрестанно
 съска вятърът —
 злобен пират,
 и ни шиба
 с гръха на
 побеснялата,
 бялата смърт.

Бяха гни
 плововити.
 Над обвините
 в зной
 равнини
 като мегени писти
 бяха ситите
 слънчеви гни.

А сега —
 гните мъртви.
 Мъртво слънце,
 мъртви листа.

Небосклоните —
 мътни,
 безнадеждна тъга.
 — Есента.

Но купят
 в чернозема
 незагасналите семена.
 Вятър пролетен
 греме
 в тази есенна
 мъртвина.

1935

ВЪЗДУХ НЕ ДОСТИГАШЕ 1945

БЪДЕЩЕ

Аз знам:

ще гойдеш.

Сецам твоя гръх.

Насъщния ни хляб ще ни гадеш ти,
тъй както подир суша угва гръжг –
да освежи, да окрили с надежди.

В мълчанието, в задуха зловец
шумът на твойто угване се чува.
Кълниш ти в мрачната човешка леш
и раснеш на войните във триумфа.
Ще гойдеш,

моя окован език

ти ще развържеш.

Дай ми мощ тогава,

ако загина,

в оня сетен миг,

преди очи да склопя във забрава –
последният,

предсмъртният ми вик

да бъде стих за твоята прослава!

1939

ПИСМО

Навън вали.

И вълчи вятър вее.

Любима, туй е вече есента.

Това е есента.

Но не за нея

аз искам да ти пиша.

Иде тя,

тъй както винаги –

неотменима –

последният живот да прибере.

Природата закон неписан има –

и тя се ражда, цъфне, зрее, мре...

Ще гоиде пролет.

Пак ще грей просторът.

Смъртта живот отново ще смени.

Земята весело ще заговори

и семето отново ще кълни.

Ще цъфне.

Ще нависне плод изпечен.

От радост слънцето ще се топи.

Ще пейт птиците.

Но мене вече

тогаз не ще ме има може би.

Над нас зловеца буря приближава

и всеки своето ще заплахи.

Ще гоиде онзи ден и час –

тогава

за моя земен край ще чуеш ти.
Вестта ще бъде къса, безпощадна:
„Врагът ни връхлетя в нечакан час.
Два наши самолета липсват.

Пагна

и редникът...”

(Тоз редник ще съм аз.)

Ще плачеш ти.

Очите ти ще станат

бездънни и солени езера.

Животът в своите прищевки странни
за много малко време ни събра.

Не бе живом.

А бой за хляба черен.

Не бе живом.

А жажда за простор.

Оспорват си вселената две ери

и ние ще загинем в този спор.

Но в този спор,

през дим и пепелища,

през глад и студ, и гняв окървавен,

като небе през тежък гъжд се вижда

генят – дълбокият и вечен ген.

Той иде – груб и нежен, и обилен.

Той иде с електрика и метал.

Срещни го ти

и дай му своите сили,

и знай, че аз за него съм мечтал.

1940

ПРИЗНАТЕЛНОСТ

Ти си моята втора майка,
от гете невръстно те знам.
Ти гоиде в нашта къщица малка
и разправи ми приказки там.

Колко странно звучеше гласа ти
на детинството в белия дим!...
В чуден свят с колесница крилата
ме развеждаха Братя Грим.

Но стопи се димът упоен
на детинството –

и оттогаз

по примамни и стръмни заводи
пропилях младините си аз.

Възмъжах сред борби и несгоди,
ала в мене сили кипят
и ти все неизменно ме водиш
в моя тежък човешки път.

Ти кали като части войскови
моя глед, моя слух, моя дух.
И от Омира до Маяковски
аз нечувана музика чух.

за моя земен край ще чуеш ти.
Вестта ще бъде къса, безпощадна:
„Врагът ни връхлетя в нечакан час.
Два наши самолета липсват.

Пагна

и редникът...”

(Тоз редник ще съм аз.)

Ще плачеш ти.

Очите ти ще станат

бездънни и солени езера.

Животът в своите прищевки странни
за много малко време ни събра.

Не бе живот.

А бой за хляба черен.

Не бе живот.

А жажда за простор.

Оспорват си вселената две ери
и ние ще загинем в този спор.

Но в този спор,

през дим и пепелища,

през глад и студ, и гняв окървавен,
като небе през тежък гъжд се вижда
генят – дълбокият и вечен ден.

Той иде – груб и нежен, и обилен.

Той иде с електрика и метал.

Срещни го ти

и дай му своите сили,

и знай, че аз за него съм мечтал.

1940

ПРИЗНАТЕЛНОСТ

Ти си моята втора майка,
от дете невръстно те знам.
Ти гоиде в нашта къщица малка
и разправи ми приказки там.

Колко странно звучеше гласа ти
на детинството в белия дим!...
В чуден свят с колесница крилата
ме развеждаха Братя Грим.

Но стопи се димът упоен
на детинството –

и оттогаз

по примамни и стръмни заводи
пропихах младините си аз.

Възмъжах сред борби и несгоди,
ала в мене сили кипят
и ти все неизменно ме водиш
в моя тежък човешки път.

Ти кали като части войскови
моя глед, моя слух, моя дух.
И от Омира до Маяковски
аз нечувана музика чух.

Ти ми каза:

– Волно гишай!

Ти ми каза:

– Не пълзи, а лети!

Ти ми каза как да напиша
този мой признателен стих.

1940

ПРИКАЗКА

*Востань, пророк, и виждь, и внимли,
исполнись волею моей,
и, обходя моря и земли,
глаголом жги сердца людей.*

А. С. Пушкин

Залутал се бях в пущинак
притъмнял и няха надежда за връщане.
Краката ми тънеха в лепкава кал,
небето тежеше намръщено.
Край мене бръмчаха мухи и оси,
душеха ме тежки зловония.
Умора коленете ми подкоси
и чувствавах своята агония.
Не можех,

не знаех,

не виждах къде

ще найда към изхода пътя си.
Но ето че ти ненадейно дойде,
дойде и ми даде ръката си.
Поведе ме.

Бликнаха,

кипнаха в мен

и вяра, и сила мъжествена...
Напреде ни грееше бистрият ген
и пееха птици приветствено.

Напреде ни грееше бистрият ген
и пееха птици приветствено.
Цъфтяха гърветата,

бе възроген,

бе хубав светът

и тържествен.

Но аз не видях,

но аз го не чух

сред глухото си заслепление.
За слънцето сляп

и за птиците глух —
какво ли ме радваше мене?
Но даде ми ти своя слух,

своя глед
и цъфнаха в слънце просторите.
И звънна за мене животът отврег —
в смеха

и в сълзите на хората.
И виждах го вече,
и чувах го как
купи пълнокръвно живота ни.
Упойвах се аз от неспирния бяз,
от буйното шумно клокотене.

Упойвах се аз от неспирния бяз,
от буйното шумно клокотене.
Каква светлина

и какъв буен злак,
и песни, и химни безнотни!
Но слушах ги аз

и гледах ги ням
в мъчително, зло безразличие.
Какво бих могъл да направя сам
с нещастното си беззичие?
Тогава ти даде ми своя език
и бликнаха радостно думите:
ту в стон наболял,

ту в трепетен вик,
ту в буйно възторжно безумие.
И твой е езикът ми непобедим
сред твоето звънко поднебие.
Най-нежната песен,

най-буйният химн,
най-скъпата гума —
за тебе е!

1942

ЛЮБОВ

Аз не те споменавам.

Прости ми.
И не мога да те назова.
Но в сърцето ми твоето е име,
на езика ми парят слова,
пълни с обич и нежност към тебе.
Твоят образ разпъва до смърт
мисълта ми.

Мой е и жребият
твой,
и твоят стремителен път...

Като юноша още ме среща
и сърцето ми ти заплени.
Взех аз твойта ръка всеутешна
и ти дадох своите дни.
Колко чисто,
пленително свети
твоят поглед —
бездънно дълбок!

Той прозира далеч в вековете,
той сияе —

и нежен, и строг!
С дълбината си той ме подмами —
този чист упоителен взор,
той ме взе
и запали кръвта ми,
и младежкия мой възторг.

И започна тогава и в мене,
на живота ми от утринта,
онова велико кипение
и в сърцето,

и в мисълта,
дето някаква сила съзидва
всеобемна човешка любов,
след което животът се вижда
разностранен, понятен

и нов.
То е трудно дори да го кажеш
как си раснал от ген на ген,
как си почнал да любиш и мразиш,
от великото чувство пленен.
Аз ревнувам

и в рицарски порив
мойта кръв неугържно бучи,
щом към твоите искрени взори
се отправят нечисти очи...
Моя верна

и моя любима,
ти го виждаш и знаеш сама;
има обич,

и вяност има
и на нашата грешна земя!...

...По лицето ми вече се вижда
на годините грубия знак.
Старостта –

неотменна и нища –
приближава и моя праг.
И до днес не едно изпитание
ми наложи животът суров.
Но дълбока и чиста остана
мойта двайсетгодишна любов.

Тази здрава любов!

Тя ме носи
върху своите мощни крила!
Тя не сипе по пътя ми рози,
а кали ме с безбройни тегла.

И понесох аз не една хула
зарад този мой светъл грях,
но от мене до днес не си чула
нито ропот,

ни вик на страх.
И търпях зарад тебе лишения,
и рискувах не една бъднина,
но властта ти е силна над мене
и не мога да ти изменя!...
Моя верна

и моя любима,
ти го виждаш и знаеш сама:
има обич,

и вяност има
и на нашата грешна земя!

И когато над нас се навежда
на войната ликът озверял,
аз се питам:

с каква ли надежда
и любов
бих без тебе живял?

1942

ВЕЧЕРЕН МИГ

Тихо пее вечерникът – ласкав и млад –
и играе с върбовите плетки.
Кукурузните листи сухо звънтят,
камо саби в сънувани битки.

И реката шуми на първичен език
своя марш.

Накъде ли се сили?
И небето звучи в този вечерен миг,
сякаш леко докоснат зил е.

Диша звънко земята и в звънкия мрак
сякаш някъде нещо ме маму,
и потъвам полека, и слушам как
и звучи, и пулсира кръвта ми.

И пулсират потайните гуми с кръвта,
и нареждат се в песен звънтяща.
Туй е простата истина, че песента
нак от песен се ражда.

1943

ИДИЛИЯ

Обичам нощта синеблуза
на село.

Да слушам пленен
как тихо шуми кукуруза,
как бълби реката край мен.

Да слушам как с тънки сигнали
шурците във хор сигналят
и звездната нощ да ме гали
с косите на Млечния път.

Да гледам как тъмната вечност
отронва горящи съзвездия,
как бавно Голямата мечка
в небесния кошер пълзи.

Да дишам упойния мирис
на жито и на сенокос –
там, дето трудът се е ширил –
загъхан, разголен и бос.

И бодро ми става тогава,
и сецам как диша пръстта,
как моето детство изгрява
в дълбокия мрак на нощта.

И аз се разтапям в лика му
и връщам се в оня покой,
отдето пристигнал съм само
за бурния земен двубой.

1943

МОЯТ ГРОБ

Аз виждам своя гроб.

Сред пущинак,
обрасъл в буренаци и коприва.
И няма там ни плоча, нито знак –
кой в моя затревясал гроб почива.

Ще плюска гъжг,
ще пали огнен зной,
гората ще шуми, ще пей, ще стене.
Но аз ще гния ли в студен покой,
когато всичко закупи край мене?

Не съм мъртвец в живота
и в смъртта
си няма прах мъртвешки да остана.
Ще дишам аз и ще туптя с пръстта
ту в ласкав зов, ту в кървава закана.

На гроба ми –
след време заличен –
ще бликне злак, цветя ще се разнежат.
И в тез цветя ще грее угълбен
на моите склопени очи копнежът.

И някой ден –

щом цъфне пролетта,
там двама влюбени ще се зареят,
и ще откъсне той от тез цветя,
и ласкаво ще ги гаде на нея.

В очите им любов ще запламти
и воля за живот.

И в треска лиха
ще ги запалят моите мечти,
които цял живот ме пожариха.

1944

МАЙКА

Трополи разглобената селска талига,
мерно чатка гръгливата сива кобила.
Прах на облаци бели по грума се гука
и тревата мой с тънка покривка застила.

Каруцарят подвиква, ругай без причина.
Бичът сляп по кобилски гръб играе.
А зад него ругае съсухрена стрина,
не кобилата,

а сина си ругае.

„Да търпя, да го уча, негодникът негни,
та да имам на стари години подкрепа,
а пък той да ме срами с постъпки безредни —
по затвори да ходя сега да се трепя!...“

И кълне, и ругае нещастната стрина,
и приглася ѝ старата груба талига...
И се стеле прахът, и генят се измина.
Екипажът в града най-подире пристига.

През нощта у далечни роднини преспа тя,
и насън с Владимира, синчето си, спори.
А на другия ден пограни пред вратата
на затвора.

И късничко пак ѝ се стори.

Чу си името тя и след миг се намира
пред решетка.

След малко отвъд се погаде
строен мъж, хубавец...

И позна Владимира,

своя син...

И простена нещастната:

„Владе...“

И заекна:

захълца, забрътви, горката...

Като оня пророк Валаам, що вопиел,
за проклятие тежко отвори уста тя,
и изрече най-нежната благословия...

1944

СЛЕД ДЪЖДА

Дъждът в порой създи изплака
набраната от зной мъга.
Как свеж, как злачен е шумака,
как чист е въздухът сега!

Далечината – шир метежна –
в упойна ведрина расте.
Небето е такова нежно –
като изкълпано дете.

И в тебе бликат пресни сили,
и в твоята душа звъни:
дъждът и там сега отмил е
праха от миналите дни.

1944

НЕБЕТО Е БЛИЗКО
1963

ЗАВЕТ

Ти, синко мой, ще порастеш
и ще се спуснеш в трудно плаване
в оная безпределна гмеж,
живот която назоваваме.

И ти тогаз ще разбереш
как трудно е да бъдеш честен и
из огъня да не гребеш
за груги печените кестени.

Че още в нашите души
са чужди кораби закомвени,
че ние за далечна шир
сме много тромаво подготвени.

Ще срещнеш в своя път нелек
и чисти, и нечисти люде ти.
Умей: виж де стои човек,
де правдата е, де – заблудите.

Похвалите – от тях страни!
Хвалби – кому сърце са гали те?
Ти хората недей ценя
по постове и медалите.

И твърд бъди, и затаи
в сърцето мойто заветание:
честит е, който устои
на всяко земно изпитание!

1960

ВЕСЕЛИ СИЛИ

Гръм разлюля небесата,
 лисна по листите гъжг
 и се понесе нататък
 по избуялата ръж.
 Виж през гъжговната мрежа –
 зеленина-океан,
 весела, ярка и свежа
 като младенчески блян.
 Слънцето бризна и ярка
 в чудната си красота,
 вие се зунца-арка –
 арката на младостта.
 Весели сили клокотят
 над спотаената смърт.
 Колко е силен животът,
 колко е хубав светът!

1961

КЪМ ПРИРОДАТА

Загадъчно е твоето писмо
 и все пак колко лесно се разбира!
 Разбира се, защото то само
 от нас, отгън душите ни извира.

И ний сме част от твоя том дебел,
 там, дето автори сме и герои.
 Все по-грамотен, умен е и смел
 човекът върху страниците твои.

И вмести в твойта дива красота
 той своя ум и красота велика.
 Обичам, о, природа, да чета
 премъдрата ти и човешка книга!

1961

РАЗОКОВЕНА СТРАНА

1966

* * *

Повярва вишната в измамните слова
на веселия вятър,
на южняка,
и истинската пролет не гочака,
натруфи с цвят замаяна глава.

Но дълго да се радва тя не сvari,
смехът ѝ преждевремен бе, уви!
През тая нощ нечакан стуг се сви
и вероломна я слана попари.

1961

СМЕХЪТ

Странна е съдбата на смеха.
Векове преследван и убиван –
той лукав ликува над страха,
над смъртта бездушна се насмива.

С пламъка на весели слова
пали той душите и сърцата.
Разсъблича всички божества,
а самин стои над божествата.

Справедлив във своя произвол,
той напук на подли лицемери
вика:

„Вижте, царят ходи гол!“
И започва царят да трепери.

„Дръжте го!

Предайте го!

Под съг!“

Втурват се безликите лакеи.
Но насмешка устните шептят,
но ирония в очите грее.

Де го?

Няма го!

Неуловим

като Левски,
 като лек вълшебник.
 Ние в съвестта си го таим –
 нека тъпотата да го дебне.

Той е правда,
 той е въздух чист.
 А на кръст позорен се предава
 хванатия в боя хуморист.
 Но смехът живеи
 и побеждава.

1963

* * *

От всичко песен сътвори:
 от радостта и от скръбта си,
 от слънценосите зори,
 от моя ден,
 що в скръб залазя –
 от всичко песен сътвори!
 И не оплаквай своя жребий
 жесток –
 когато е гори
 бездушие край тебе!

1963

ИМА ПЪТ...

46

ХРИСТО РАДЕВСКИ

Аз се взирам с очи очаровани
в безпределната ти далнина –
и во веки веков разоковена,
и богата с геройства страна!

Ти изправяш снага.
И лика ти е
всеки ден
все по-свеж

и по-нов.
Има нещо в копнежа ти,
в младия,
като в нашата първа любов.

Тоя порив суров,
туй кипение
на кръвта,
на ума
и страстта,
това твое младежко смущение
от нескритата ти голота...

И негаснеща моята вяра е:
няма старост
и няма смърт.
Има творчество,
ума България,
ума път,
към незнайното път!

1964

* * *

...И някой ден нас няма да ни има.
Най-първо аз,
а подир мене – ти.
Животът в своята неуморима
игра
ще продължава да цъфти.

Ще откупи навеки нашта кратка
вълшебна пролет.

Само моя глас
лиричен –
ако стигне дотогоз –
ще бъде там едничката догадка
за туй,
което беше между нас.

1964

47

ЛУИС

* * *

48

ХРИСТО РАДЕВСКИ

И аз не питам вече и не знам
красива ли си,
или некрасива?
Така набожният към своя храм
и с вярата си в своя бог отива.

Така обича чистият човек
родината си –
дом за него тя е.
За тая сладка болест няма лек
и аз да се лекувам не желая.

1964

ПОГРЕБЕНИЕ

На баща ми

49

ПУЛАС

Не бе нийде
за твоята смърт съобщавано.
И кому ли е нужно
и важно това?
Ти умря
като стръкче трева –
невъзпявано, –
както тихо
и незабелязан
живя.
Но небето,
което
ти бе възхищение,
но земята,
която
цял живот си орал,
устроица ти
почетно погребение.
Сякаш беше умрял
знаменит генерал.
И стояха безмълвни
горите и нивите
на открития от вятъра
тъжен митинг.
И реката дойде
и започна извивите
на прощалния химн.
И над гроба ти зинал

В стон тежък пристигаха
тъмнооблачните знамена.
Тях на гръжки-светкавици дигаха
ветровете.

В угнетителната тишина
ек от дълги салюти разнесе се.
В плач-порой
свойта мъка небето раздра.

...Вечерта беше ясна.
Над гроба ти месецът –
твоят орден следсмъртен –
изгря.

1965

ПОЕЗИЯТА

Поезията —
и загадъчност,
и безпределна яснота.
За скудните е безпорядъчна,
за дръзките е висота.

Пророчество или откритие –
вселената е нейна площ.
Тя влиза в смутните събития
като арбитър или вожд.

Превръща в музика, в сияние
тя хаотичните тъми.
Ту нежн се като признание,
ту като барабан гърми.

Тя носи бремето – най-тежкото:
надмозването на смъртта.
Защото химн е _____
на човешкото
величие и красота.

1965

* * *

52

ХРИСТО РАДЕВСКИ

Не се насилва песента.
Тя в мрачно време не живее.
Обича слънце и цветя
и сводът чист да се синее,
и въздухът да е богат
и с весел смях,
и с аромат.

Сестра е тя на съвестта
и свигна рожба на сърцето.
Тя не познава пошлостта,
тя не вирее там, където
гнои лъжа,
зей пустота.
Не се насилва песента.

1965

* * *

53

ПУЛС

Аз искам да те срещна пак в оная
таинствена и хубава страна,
която ми огря веднъж съня,
чиято география не зная.

Там вечна пролет своя ген разгаря,
и светло е,

и е удобно там.

Но де е тя –

не помня,

нищо знам,

а хубавия сън се не повтаря.

1965

* * *

Няма птица с едно крило,
нито пролет без слънце бушува.
Тъй ще бъде и тъй е било,
откак белия свят съществува.

Ние с тебе сме две същества,
две крила на една накупяла
и ревнива душа.

Затова
аз не вярвам в нашта раздяла.

1966

ХОРА
1970

У ДОМА

Любопитството маме в чужбина,
неизвестното властно зове.
И ти тръгваш и радваш се ти на
невидени до днес градове.

И душата ти жадна копнее,
и поглъщаш незнайния свят –
тия паметници и музеи,
тоя блясък на чуждия град.

Но в гмежта на далечните хора
неусетно усещаш я ти –
преждевременна, тежка умора
и тъгата, която гнети.

И сърцето ти тегли към нея,
към оная изконна земя,
сред която Балканът синее,
на Марица водите шумят.

И възбуден и весел се връщаш,
и разбираш след всичко било,
че най-топла е твоята къща,
най-удобно е твоят легло.

1966

ПОЕТЪТ

Кой го днес е успял да измери
на вселената тъмния гуск?
И поезията е химери,
боен зов и трагичен риск.

И когато поетът заглежда
в необзърнатия полумрак,
нима знае какво е насреща –
ласкав взор –
или мрачен враг!

Той излиза –
същ воин в боя –
и в предутринните зари,
в беззащитната искреност своя,
в своя стрем като Феникс гори.

Както щеш –
суета ли за слава,
от сърцето откъртен ли вик –
но такива безумци създават
на живота красивия лик.

1966

ЖЕЛАНИЕ

...И когато все пак гоїде този
ген –

последния ми земен ген, –
не желая шумни некролози,
нито речи да звучат над мен.

Сит съм на доклади и на речи,
и на пишци текстове съм сит.
Искам моя час да е сърдечен
и да бъде в тишината скрит.

И когато вече ме зарият,
там –

до моя пресен, вечен към –
да се приближи един от тия,
дето хляб по скелите ядат.

И – свалил каскета – да размаже
трудните си сълзи с кална глан.
– Спи спокойно –

тихичко да каже,
ти добре изпълни своя план.

1966

КОРЕН

Ти какво си за мене, земя,
пог заветното име България?
Като гъжг аз по тебе шумя,
като ясен ден юлски изгарям.

Тая пръст, моя камък корав
ме родиха изпечен и строен –
като твоите дълбоке прав,
като изворите неспокоен.

Твоят вятър тревожен ечи
през букаци и гимни полета
и горящите твои очи
от безгънната гревност ме гледат.

Кажу:

имаш ли някъде кът,
неутъпкан от конски копита?
Ще се найде ли някъде гръд,
от стрела или меч непробита?

Твоя труженик прост е играл
роля в хилядолетната грама,
и орял ли е той, или спял,
но оръжието е презрамял.

И се движила в кърви насам
буреносната твоя История.
Аз до болка я сецам –
че там
е вдълбан моя български корен.

1967

* * *

Обзема въздуха въннение.
И заразява ни
това таинствено горение,
туй обновяване.

И сещам го как грее в мене то,
като предание —
на пролетта зеленото
сияние.

1961

* * *

Раздигли мощната гора
зеления си шатър.
О, тая оргийна игра
на птича песен,
цвят и вятър!

И дишат жадните гърди
в туй пролетно брожение.
И стих един ли се роди —
родено е
стихотворение.

1961

КОПНЕЖЪТ НА РЕКИТЕ

Как неуморни са реките!
 Легенди,
 песни или шум –
 ту зли и гневни,
 ту добри, те
 летят по своя вечен грум.

Разбираш ли какво говорят
 на свой език
 и в своя бяг –
 когато с бреговете спорят
 и с пръснатия камънак?

Те викат:
 – Искат труд ръцете!
 Защо напразно да течем?
 Ний можем да ковим и светим,
 да стругваме и да тъчем!

И наште мускули студени
 жадуват работа и лъст.
 Те чуват как за влага стене
 попуканата в жега пръст.

И ти,
 човек свободен,
 чуи ни,
 впрегни ни в труд почтен,
 преги –
 от мъка и безделие буйни –
 да влезем в морските води!

1964

* * *

72

ХРИСТО РАДЕВСКИ

Самотна стои на баира
бодлива и жилава круша.
И още от малка тя слуша
как вятърът сяп я задиря.

Ту шепотом нейде я маме,
ту тегли я силом и груб за косите.
Но тя му отвърща:

— Не си ти,
не си любовта ми!

1965

ГЕНИЯТ НА ПРОЛЕТТА

73

ПУЛАС

1
И расте, и обсажда ни
всеки ден пролетта.
Като всякое раждане —
неотменна е тя.

Това нагло безсрамие,
тоя девствен свян!
Или въздухът маме я —
тоя въздух пиян!

Ту в безумства разголена,
в гръм широк се разсмей,
ту на сласт неотволена,
ситни сълзи пролей.

Тя не спи, тя е всякъде,
и — досъщ божество —
сякаш знае, че чакат я,
както чакат живот.

Тя повеля е цялата.
Всичко старо мори.
Откъде е успяла тя,
откога разгори

муй всеобщо кипение,
тоя бунт на пръстта?...

* * *

Снегът вали —
 същ вишнев цвят.
 От небесата занемяли
 се сине приказният свят —
 светът на белите кристали.

Какъв пейзаж,
 какъв покой!
 Земята в бяло той предрежда
 и нечий гроб засипва той,
 и нечий спомен той замрежда.

1966

СКАЛАТА

Стои огромната скала
 навесена над дефилето.
 Стои —
 незнаен нам свидетел
 на непознати нам гела.
 Белее,

 сякаш че се смее
 и сякаш няма и следа
 от воинствата на гържа,
 разбили си челата в нея.
 И вече колко векове
 за кой път търпеливо среща
 ту удари,

 ту ласка нежна
 от спривавите ветрове?
 Хилядолетен мъх покрива
 като изкусен везан шал
 плещите ѝ.

 По тях горял
 е погледът на страст ревнива,
 в която слънцето купи.
 Беседва нощем тя с звездите,
 духът на тайни неразкрити
 върху гръдта ѝ мощна спи.

И червеи и насекоми
 живеят слепите си дни
 из нейните пукнатини
 и в нейния живот-огромен.
 ...Дали ѝ старост не тежи?
 Дали я гдсег не обзима,
 че бавно,

но неумолимо
 руши я времето,
 руши!

1968

* * *

...И вечността е вечност...

Ти

в безкрая ѝ какво си?

Миг от мига.

Безброй мечти

и хиляди въпроси

без отговор.

Но в моя бесен бяг

ти вярваш,

ти надяваш се все пак.

1969

* * *

По супея — от жегата изгорял —
вирее непокорно гребно цвете.
В земята впито, гледа към небето
и примирено с трудния си дял.

И дълго чутиш му се ти —
защо,
макар и адски трудно, но живее
и цъфне, плод завързва и пилее
по силея потомството си то.

И гледа те с очите на цвѣта
и най-уверено те убеждава:
– Животътъ трябва да се продължава
и трябва да се победи смъртта!

1970

ТОПОЛАТА

Стройно край реката расне
белополата тополя.
С есента тя бавно гасне
и възпламва пак напролет.

Тънкоснага и в зелени
къдри — тя пращи от сили.
Гледам влюбен, възхитен и
често питам я:

„He cu lu

ти девойката, която
аз от песните познавам?
Музиката и словата
ли човешки ти родяват?

Или ти омръзна вече
вечността еднообразна –
та сред моя към крайречен
както земна твар израсна?...

...Дума не продумва.

Няма,
като вечността безкрайна.
С вятъра споделя само
своята дълбока тайна.

1970

* * *

От пролетта до есента —
от ранната до късната —
земята си мени цвета.
И в тая непрекъсната
промяна,

в моя свеж кипеж
е всичко точно и отмерено.
И ти не можеш да съзреш
петно,

разлято предназначено.
И всеки тон е толкоз чист,
и толкоз волна всяка гама...

Такъв художник пантеист,
такъв новатор модернист
в човешката култура няма.

1970

ВЕЧНОТО Е БЛЯСКАВА ИЗМАМА

ГЛЕДЕЦ
1980

АНТЕЙ

Какви ли вихри досега
не ме ласкаха
и ме брулиха?
Познавам радост и тъга,
и хвалиха ме,
и ме хулиха.

Една ли лепкава лъжа
поднасяха ми като истина?
Веднъж ли заблуден гържах
в ръката си ръка неискрена?

Премина моята гуша
сурова школа на конфликтите.
И мога да се утеша,
че всичко съм си плащал с лихвите.

И днес над бялата глава
гуми на гнила лъст кадилнята.
Но аз съм силен от това,
че на земята съм –
всесилната.

1970

ПРЕД МАДАРСКИЯ КОННИК

Пред Магарския конник
с вълнение стоя.
И с чувствата изконни,
и в размисъл:

– В коя

епоха дух бунтовен
в скалата те вбразил?
И мракът петвековен
над теб безсилен бил.

Ти откъде дошъл си,
с какъв голям стремеж –
за да изстискаш сълзи
или пък да ги спреш?

Кажу,
къде препускаш?
О, спри, проговори –
чия ръка изкусна
те тука въдвори?

Мълчиш.

И хлад повява,
и тъне в полумрак
незайната ти слава
и устремният бяг.

1971

ОТТУКА ПОЧВА ОБИЧТА

Тя – обичта – започва ей оттука,
от тоя припечен баур висок,
на който кукувицата закука
в къщурка малка новият отрок.

Това е моето, родното огнище
и се нарича просто то – Белиш.
Тук бяха прости хората и нищи,
но аз не бих го дал и за Париж.

Защото тука първи път огря ме
и слънцето, и майчиния взор
и веселата младост ме подмами,
и на живота ширния простор.

И гледах вечер как галеч сияе
нагизден с електричество Троян,
и слушах как над него ням вещае
легенди бърни строгия Балкан.

И сякаш бе небето занемяло
над нощната и морна тишина
и лунното вълшебно наметало
улаждаше на хората съня.

И гетски вярвах, че над нас е само
такава звездна и добра нощта,
и мислех си, че Кумовата слама
я няма нийде другаде в света.

И колкото растях и възмъжавах,
и сецах кой е свой и кой е враг,
аз сецах как към мен се приближава
светът – ала през бащиния праг.

И обичта към къщата, към двора,
към бедната ни шумна махала
разкриваше пред мен далеч простора,
укрепваше тя моите крила.

И днес, когато песенно обгръща
България в синовен благослов –
това е неотменната, могъща
и вдъхната от майка ми любов.

Това е обичта от дните млади,
когато първите възторзи нух,
и верността към цветните ливади,
които в младините си косих.

Оттука иде обичта голяма
и към родината, и към света.
И тая чиста обич равна няма
и на живота смисъла е тя.

1972

ВЕЧНИЯТ ОГЪН

Народът в своето битие сурово
сред тежки боеве и изпитни
запазил първородното си слово
от гревни старини
до наши дни.

То – словото – е оня вечен огън,
от който се разпалва пролетта
в душите и сърцата ни –
тревога
на разума ни и на съвестта.

Настане мрак и легено мъртвило
понякога по цели векове.
Но словото –
възмездие стаило –
като светкавица ни позове.

То цели армии въоръжени
заменя с ударната своя мощ.
И виждаме го като светъл гений,
и следваме го като верен вожд.

То вечно буги, движи и тревожи.
Зори зарят
и бурите гърмят
в гласа на словото, което може
да поведе
на подвиг и на смърт.

1973

СЪВЕТ

Ти наташ как се пише.

Просто.

Тъй както шумоли по листите
гъждът,

тъй както есен грозда
егрей с зърната си – лъчистите.

Тъй както твоята верна муза
усеща хилядите трепети.

Не ѝ напращай ти съюза
ни с битки,

ни с интимни шепоти.

Щом няма войнски жар в гърдите,
а на цветята е поклонница –
недей я гони по следите
на Аспаруховата конница.

Но ако е натура бойка
и страстно я влече към битките,
не я гали като девойка,
ни за юзди ѝ вземай плетките.

А я пусни да се размаха,
да влезе в острите събития,
където битката я чака
и чакат нейните открития.

Не се блазни от лесна слава.
Перото ти да бъде девствено
и непокупно.

И тогава
ще пише просто и естествено.

1973

СЪДБА

Ти се взираш, оглеждаш назад гревността
и не виждаш поличбите точни –
през какви ли е жили протекла кръвта,
гето бий в твоя млааг слепочник.

И макар и познайник на вси векове,
но несигурен е историкът –
откъде са настойчивите гласове,
гето в тебе тайнствено викат.

Де е корена твоя?

Тъмна тайна е то.

А на времето дланите яки
ни замесили в жилаво твърдо тесто
от славяни, от тюрки и траки.

Туй тесто е стократно свежено с кръвта
на незнайници скромни и нагли.
И затуй може би разнообразна е тя –
нашата кръв,

и сме ний разнообразни.

Вековете летят
и мену се светът.
Нас съдбата жестоко беляза ни –
да се раждаме на ветровит кръстопът
и потомци на прагеди разни.

1973

* * *

Ти камък твърд –

скала или отломък

от някогашната скала.

Не зная на каква си сплав потомък,
каква съдбата ти била.

Но знам, че колкото и дълголетен –
не можеш стигна възрастта
на мойта реч, на моя стих заветен
и на човека мисълта.

Аз знам, че моя стих подир години
ще наиде своята смърт сред път –
тъй както нейде в планините сини
орлите дълголетни мрът.

Но нови речотворци и поети
човешката ми реч тогаз
ще продължат в заветните щифети
с заветната човешка страст.

Далече някъде през вековете
като залязло слънце –

в тях

праобраза на моя стих ще свети.
А ти тогава ще си прах.

1974

3

И ту мъртва, ту жива материя –
извън всеки закон и наука –
преминаваш –
същинска мистерия –
от едно състояние в друго.

Днеска ти си в състава на гения...
Милион векове след смъртта му,
в дълго тление, дълго кипение
гребен лист или зрънце си само.

Туй е тайната на битието ни –
и енергия неизтощима
гето дава мощта и крилете ни,
гето всичко след туй ни отнима.

Твойто раждане с гибел е бременно,
твойта смърт ти е дата рождена.
Ти си миг, ти си прах –
същевременно
ти си вечност и цяла вселена.

4

Много често си мисля –
гали
е смъртта ни наистина смърт?
И какво ли ни всъщност гели
от това, гето там е –
отвъг?

А какво е отвъг –
тишина
и застинал безкраен покой?
Или там светлина с тъмнина
водят тежък и вечен двубой?

И ти времето си не броиш,
ти си пръст, и си камък ти там,
гето чакаш и вечно търпиш,
и замръзваш,
и ставаш на плам.

И след моя безкраен купеж
си отново на белия свят –
като облак и весел валеж,
като птица, човек или цвят.

1976

ИЗНАЧАЛНИЯТ ЗАКОН

В природата цари закон такъв:
там прав е оня,

който по е мощен.

И няма ужас от пролята кръв,
и няма съвест там, която гложги.

И няма там признателност, ни мъст,
нито злопаметството е познато.
Приема всичко тая черна пръст,
разпложда твари всякакви земята.

И там извечният закон е твърд
и етиката проста е такава:
на хилавото се отсъжда смърт,
и само жилавото оцелява.

И ти, човече —

в своя смел ламтеж
да бъдеш пълен господар над нея, —
знай:

побеждавай колкото си щеш,
но тя над теб последна ще владее.

1977

* * *

Аз често чувам гревни гласове —
шумът на дъжд и вятър, птичо пение,
и говор на поток...

И стихове
съзряват някъде дълбоко в мене.

Те още нямат образ, нито глас,
те още са първични ембриони,
но аз усещам мощната им власт —
то изблик на живот, на смях и стон е.

И виждам ги като словесна плът
и като музика ги смътно чувам.
И те не могат да не се родят —
щом боледувам с тях и ги блънувам.

1980

* * *

Аз имам двойник –
вечно буген.

Той неотстъпно ме следи
по моя сложен път и труден –
сред радости и сред беди.

Той никога не ми говори,
нито го виждам,
ала знам,
че съм под неговите взори,
че дето той е –
аз съм там.

И знам –
каквото и да правя,
каквито мисли да тая –
от него тайна не остава.
И аз от него се боя.

Понякога,
кога в кръвта ми
лъст дяволът е затаил,
аз мисля, че съм го измамил,
че той не ме е проследил.

Но нещо в мене завопие
и чувам нечий страшен глас...

...И как от него ще се скрия,
когато той –

това съм аз!

1980

* * *

Сърцето може да се мами,
умът –

да бъде заблуден.

Но не тъмнее паметта ми,
и вижда всеки минал ден.

Тя вижда всичко,
що е било.

И аз не мога да простя
това,

което е петнило
човешката ми чистота.

То – злото – иде с ветровете
на времето, като смъртта,
от дъното на вековете,
откак е сътворен света.

О, моя атавизъм таен,
о, мая кървава следа –
що води към стръвта на Каин
и сее в хората вражда.

Жестоката вражда, която
планетата покрива с леш.
И докога отровен вятър
ще трови всеки наш копнеж?

И ти, човеко –

бог всемощен, –

път към Вселената поел,
виж –

ти в прабраза си още
на пещерния си модел.

1980

СЪНУВАХ СЪН...

1

Сън сънувах –
 рече ми баща ми:
 – Сине мой, сред хората слезни.
 Чувам, че голяма ерес там е –
 виж къде се злото корени.

Фарисеинът ще те подвежда,
 книжникът интриги ще плете.
 Юда в нощ задушна и зловеща
 тям с целувка ще те предаде.

Ще реве по теб тълпата гъста.
 Ще се подчини тогаз Пилат
 и ще те осъди.

 И на кръста
 зарад мен ще бъдеш ти разпнат.

И суровите бездушни стражи
 твоите грехи ще си поделят...

...А подир столетия ще каже
 гумата си и за теб светът.

1976

2

Веднъж насън ми се яви
 на съвестта ми сатаната
 и ми поръча:

 – Назови
 ти същината на нещата.

Озърнах се.

 Като се взрях
 наоколо си в смут, в надежди
 за ясен ден –

 обзе ме страх
 от толкова зловещи вещи.

А той по-твърдо повели:
 – Не се страхувай!

 Назови ги!
 И с имената им!

 Нали
 тъй пише в мъдрите ви книги.
 И аз ги назовах...

 Тогаз
 зловещите се съюзиха
 в античовешкия си бяс
 и ми изтръгнаха езика.

1976

2

О, моя шум зелен, о, моя смях
на пролетта, която не познава
страха от смърт,

живее в светъл грях
и знае само как се побеждава.

И ни напомня, че са вечни само
промяната, животът и смъртта,
че вечното е бляскава измама,
че в мигновено то е радостта.

И своя миг единствен изживей ти
не в земен сън и в гребна суета,
а в сладния копнеж на ветровете,
с броженето мощно на пръстта.

В пиянството на този въздух пресен,
изпълнен с неоткрити чудеса,
като магия, като чудна песен,
като самите звездни небеса.

3

От неизвестните се не бой –
живей!

Затуй животът ти е даден.
Знай – никога не се повтаря той,
макар и весел, или безотраден.

Когато черни скърби те гнетят,
от гървесата стройни взимай пример.
На своя пост спокойно те стоят,
неизтощими в летен зной и зима.

От изворите звучни се учи –
извирай като тях и се избистрай.
И винаги в речта ти да звучи
на твоя мисъл музиката чиста.

В живота ти си мъничка халка
от сложната, безкрайната верига,
която никой смъртен досега
не е до крайностите ѝ постигал.

4

И знай, че тя ще гоиде някой ген –
оная,

от която се боиш ти.

И с погледа си мрачен и студен
ще угаси и твоето огнище.

Наследниците съдници тогаз
гома ти ще започнат да преравят –
да видят – до последния си час
какво си вършил и какво – оставил.

И ти през погледа на оня ген –
денът, що днес наричаме ний бъден –
ще бъдеш безпощадно оценен,
дали богат си, или си оскъден.

Дали си любил, цъфнал и плодил,
тъй както пролетта неумолима,
или в живота храненик си бил –
като бездушната, безплодна зима.

КРЪГ ВТОРИ

1

Ти питах ме –

защо не е такъв

възторгът ни като тогаз,

когато

перата бяха потопени в кръв
и огън нажежаваше словата.

Защо сега над чистата вода
шупти такава гъста мътна пяна?
Защо изстраданата свобода
все още пари

като люта рана?

Защо – ме питах – зад грамадността
на нашите епически строежи
се тули още много грозота
и в нея нещо минало се ежи?

Защо нацелената ни стрела
лети така мъчително и мудно,
и толкоз властна е съдбата зла,
а щастието

още толкоз трудно?

2

Дали се уморихме от презиране,
или се източихме от любов?
Но въздухът жадува озониране,
сърцата гладни са за порив нов.

Небето тъне в облаци намръщени.
Какво ли те вещаят на света?
А нам е нужен дух,
и нужно връщане
към нашата първична чистота.

Защо – си мислиш – залиня езика ни –
от леност

или страх на мисълта?
Нали от времето сме ний повикани
да разрушим
и обновим света?

Къде са тежките ни задължения
към тия,
гето угват подир нас?
Какво им заещаваме –
разтление
или съзиждаща, висока страст?

3

По нас плющи и всеки ген гнети
пороят гъст и тежък на въпросите,
които не измислям аз,

ни ти –
роят,
из въздуха се носят те.

Духът на миналите векове
и днес тревожно между хората
като залутана лъча снове
и пита:

– Няма ли да отговорите?

И ние трием морните чела,
които много трудни дни обориха...
И знаем –

трябва отговор гела,
а не слова красиви,
не реторика.

Събата отреди ни дял корав:
да разоковим правдата погазена...
И нека отговорът бъде сплав
на чувствата високи
и на разума.

4

С каква ли реч
и песен вдъхновена
на хората доброто да внуша?
Че аз не зная —
има ли вселена,
по-тайна от човешката гуша.

Ту звезден свод човешкото лице е,
ту утро,
ту намръщен ден зъбат.
Ала какво зад тоя свод живее
вдън непрогледния космичен свят?

Човекът е загадка.
И загадка
ще си остане в дълги бъднини —
гордето собствената своя ядка
той чрез науката не разчлени.

Ще се роди оная мисъл гръзка,
която в някой светъл,
бъдещ век,
ще ни разбули кървавата връзка
между две тайни:
Космос и Човек,

КРЪГ ТРЕТИ

I
Ти казваш,
че езикът ми бил остър,
че много врагове ми бил създавал
и че животът и без туй е госта
от мъки и тревоги натежал.

На мене лесно ли ми е?
Но мога
ли да стоя спокоен, благ и тих,
когато срещам хорската жестока
съдба
и нейните горчилки пух?

Животът с мен понякога се гаври,
не знам какъв ще бъде моят край,
но знам —

главата ми не е за лаври
и моята гуша не е за рай.

И нека в изпитания най-връхни
гласът на съвестта ме отрезви,
и нека тоя пряк език изсъхне,
ако лъжлива дума промълви.

2

Обичам аз, когато съм на чисто
и с хората, и с себе си.

Тогаз

прег мен животът сякаш се разлустя
като красива пролет в своята страст.

И сякаш казва ми:

— Прег теб е лято,
за плодовете отсега мисли,
а не през есента,
а не когато
гъжда от жълти листи завали.

И аз си виждам грешките сурови
и виждам,

сецам, че съвсем не съм
освободен от своите окови,
и ме тревожи пролетния гръм.

Тревожи ме бита ни,

и нелесен,
нелеп въпрос изправя се прег мен:
дали е остаряла твойта песен,
или си твърде рано ти роден?

3

Не съм до гнес отричал своя бог,
на който младините си отгадох,
макар че много грехове изстрадах,
изпепелил съм не един порок.

Видях аз много,

много преживях,
потъвал ми е в пуцинаци пътя.
Затуи, когато гругите ще съдя,
се питам:

— Чист ли си от моя грях?

И трудно ми е да си обясня
защо ръждата в нас е тъй могъща,
как доблестта

в лакейство се превръща,
кое е яве
и кое — съня?

Самият аз съм още може би
загадъчен и незавършен опит.
И моите въннения са проби
за бъдещи,
загадъчни съдби.

4

А пролетта все тъй навън беснее.
Животът е живот,

и няма бряг.

И аз съм длъжен да го изживея –
макар и в гъжд,

градушка или сняг.

И ще стоя на своя тежък пост
до сетното си земно издихание.
Ще дигам за доброто весел пост
и злото ще жигосвам с порицания.

И както завещаващо е нам
от времето на Библията строга –
на царя царевото ще отдам,
а божието

ще отдам на бога.

Бъди ми верен,
мой тревожен стих!

Угри,
когато низостта заспори с мен!

Като стоманен остър меч блести
и в скромността,
и в подвига безкористен.

1974–1979

ИЗ „ЛИРИЧЕН БЕЛЕЖНИК“ 1981

1

Аз имам примитивна философия:
човек роден си,

значи ти призван си
на бой със всичките средновековия
в съюз

с бушуващите ренесанси.

2

Сърце,
теб трудно ти е в мойта гръд –
с товар от чувства,
все на път.

Ти отгих искаш вече.
Но почакай –

ще имаш отгих –
минем ли отвъд,
на вечното небитие сред мрака.

3

... И всяка сутрин те посрещам,
напрегнат ген,

с една надежда,
с един отгавнашен копнеж –

че може би ще донесеш
оная радост, по която
се вече измори душата.
Старея,

А бавиш ти,
времето лети.
не бързаеш ти.

И всичко,
що гушата скъта,
в едно желание премина —
да бъда слънце,
гъжг да бъда,
да бъда син, бездънен свод
над тая хубава долина,
наречена живот.

5
Че всички ние ще заспим
в пръстта отново —
туй го знам.
Но искам да се върна там
не гим,
а плам.

6
Ний преситени сме от знания,
ала кой ще измери –
кажу,
това несподелено страдание
и космическото разстояние
между две различни души?

7
... И казал би:
— Аз всичко зная!
И как победно би звучало то!
Но плах се питах:
— Де е то — началото?
— И де е края?

8
Ще бѣда въздух пак,
вода и прах.
А гений вчѣра бях,
но не разбрах
какво таиш в безкрайния си згравч,
ти —
миг и вечност,
лекар и палач!

16
Когато си замина,
ще пожелаят
приятелите ми за мен,
тъй както селянинът изморен
въздържа към замиращия залез:
— Отиде си и моя ден...

17
Каква ежидна е и груба
шегата на съббата:
Той беше
 в истината влюбен,
венчаха го
 с лъжата.

18
Когато устните са слети —
изчезва времето.
Заети
са с нещо важно боговете.

19
О, Зевсе,
изпращаш ти гръм подир гръм
срещу ми —
очите ти в злоба горят.
Туй значи —
макар Прометей да не съм, —
че хванал съм правия път.

20
Захожда вече то – светилото,
което грее и обжезва ме.
И все по-мощно сецам силата
на земното притегляне.

21
Цъфтите вий,
цветя, треви и земни твари разни...
Но гойдe есен –
нак в пръстта се връщате.
А пролет ли земята пак поблазни –
цъфтите пак
и сякаш че сте същите.
И ние, хората, в житейската си грама,
изтляваме или изгаряме,
но мислим –
в глупавата си самоизмама, –
че никога не се повтаряме.

22
Магарето поставило въпрос
за привилегия – закона да се спазел...
Защото някога Исус Христос
с прагяда му в Ерусалим бил влязъл.

23

Не съм огъвал гръб в бедите,
на ада мъката аз знам.
Не се срамувам от сълзите,
ала да хленча ме е срам.

24

Веднъж простя ли се с живота,
аз пак ще съществувам,
ще гишам,
расна и будувам,
но само че
като природа.

25

И мисля си —
сред туй раззинало,
неизтребимо зло —
дали е времето ми минало,
или не е дошло?

26

Копнежът е
като уханно цвете.
Постигнеш го —
увехне ти в ръцете.

27

И все пак

В тия времена ужасни
мен вярва фанатична ме крепи,
че разумът
не може да угасне,
че съвестта
не може да заспи.

28

Ти не бой се от битката,
беззащитен мой стих!
И не бягай по плуткото
на живота ни лух.

Че в жестоките боеве
се калява духът.
За поета покоят е
равносилен на смърт.

29

Когато в лятна духота
гората е замряла цяла,
заслушана
или заспала,
и времето е сякаш спряло —
ти сецаш:
туй е вечността.

30
 Помолух се на Вечността:
 – Пусни ме в твоите
 планини и стени!
 А тя:
 – Но аз съм
 в тебе!

31
 Когато работиш
 и спиш,
 когато ходиш
 и летиш –
 ти все вървиш
 натам,
 натам,
 натам,
 където ще останеш
 вечно сам.

32
 Критикът често пише за поета,
 тъй както за далечната планета.
 Нито е бивал там,
 нито я знае,
 но хвали я –
 зер чувал, че звезда е.

33
 И ще се сепнеш може би,
 обезумял човече,
 когато гибелта ти протръби
 и бъде
 твърде късно вече.

34
 Какво е тя –
 природата –
 която
 ни очарова
 и гържи ни в плен?
 Това материята е позната.
 Мени се тя –
 от ген на ген,
 от час на час,
 от миг на миг.
 Ний нейна форма се явяваме.
 И тя говори ни
 на свой език,
 но ние трудно проумяваме.

35
 Изречена
 от божата уста –
 в премъдрост
 се превръща глупостта.

36

Умра ли —

зная,

че няма да ме пуснат в рая,

когато догадаят

за помислите ми,

за чистите.

Там вече са успели

и всичко са заели

кариеристите.

37

Кога съдбата ми отсъди

да легна в тая вечна пръст —

желая

моят край да бъде

като светкавицата

къс.

38

От бели и безброй пчели

просторът

е замрежен пак.

Вали

сняг.

39

Ще се стопи

и моя мъртъв сняг.

Ще кипнат,

ще потънат в злак

балкани и долини.

И пак ще дойде пролетта...

Но през смъртта

е нужно да се мине.

40

Премина лек гъждец

и върху листите

остави той

безброй огледалца,

в които светят толкова слънца

и грят небесата —

чистите.

41

Дали от рая,

или пък от ада

е любовта —

не знам.

Но тя е оня

неугасващ плам,

сред който е земята

вечно млада.

42

О, туй омайно вино на властта!
Разнася из кръвта ни суетата.
И виждаме му ние резултата,
когато вече сме пред пропастта.

43

На бога
дава той надежда,
а дяволу
брадата гали.
Доволен дяволът изглежда,
но бог —
едва ли.

44

Сред съсъка на лицемерите,
завистниците, властолюбите —
вий не успяхте да измерите
гнева си, гумите си — грубите.
Побързахте да ме разлюбите.
Но зная аз:
ще ме намерите,
когато ме загубите.

1968–1981

СТИХОТВОРЕНИЯ, печатани само в ИЗБРАНИ ТВОРБИ КНИГА ВТОРА

1983

ЛИРИКА

* * *

От пламъка остана пепелта.
О, тая мека и студена пепел!
Гнездо на старостта и на смъртта —
надежди много в нея съм погребал!

Като горяща рана ми тежи
и ми напомня истини бездънни:
как хубаво другарство се руши,
как любовта в измами тъмни тъне.

Възторга ни се смесва с тежък стон,
и пролет е,
но често е задушно.
На въздуха ни нужен е озон,
и слънце на душите ни е нужно!

1968

* * *

Безсмъртни са само децата –
 тях само не плаши ги смърт.
 Защото дори и когато
 умират –
 не знаят, че мрат.

1968

* * *

Виж безизкуственото цвете.
 С каква неутолима жажда
 за въздух
 то проби пръстта!

Такива са и стиховете –
 те като сълзите се раждат
 от мъката и радостта.

1970

В ТЪРНОВО

В моя град на старинни сказания,
на легенди и гелнични дни
аз потъвам,

и лъха ме странныя
лъх на гревните ни старини.

Аз потъвам и чувам ектения
на камбани и звек на ханджар,
и предсмъртното българско пение
на чутовния наш патриарх.

Тук столетие подир столетие
напластявали пласт върху пласт.
Но до нашето новозаветие
е достигнал заветния глас.

Тоя Царевец ням не говори ли
чрез разрухата и чрез пръстта,
че на смърт и живот са се борили
властолюбството и мъдростта.

Колко козни! И колко пожари я
обгорявали тая стена!
И борбата трагична:

България
или робска безлика страна.

И усещам я

как изковава тя –
груба глан и разяща стрела –
неотменната власт на гържавата,
с неотменните ѝ правила.

Янтра пяла и ловко извивала
и тогава сребриста снага,
търпеливо кръвта тя измивала
и сълзите на тежки тегла.

И аз чувам –

на нашта история
неспокойния вятър бучи,
и през гревните зграчни простория
ме пронизват две тъмни очи.

1970

ПРЕДТЕЧИ

ПРОМЕТЕЙ

На скалата вече колко века
окован съм, хулен и терзан –
за това, че дадох на човека
огъня.

Жестокия тиран

Зевс –
защитникът на мрака
и застоя вечен –
на какви
изтезания не ме подлага,
но до днес духа ми не преви.

Бог е той, ала с гуша убога.
Не разбира властната глава:
има власт по-властна и от бога –
вярата в човека е това.

Тая вяра огънят е в мене.
Нека ръфат пленната ми плът
зевсовите псета озверени,
аз търпя и ме не плаши смърт.

Знам, че мъките ще надживея,
че ще бъда сила и протест,
че с любов ще спомнят Прометей
и с омраза – прозвището Зевс.

1971

ЕДИП

Нека плаши мрачният оракул,
и съдбата нека ме кълве.
От съдбата аз не съм и чакал
на вълшебен пир да ме зове.

Тя от люлката ме още дебне
и вещае тежките ми дни.
Мъки нечий са ѝ потребни,
нечий вопиещи вини.

И ме влита в кървавите мрежи
на чудовищен човешки грях –
та от хората да ме отреже
и да ме опълчи срещу тях.

Но Егип човек е, и живее
с гордото съзнание на пръв.
Той от огъня на Прометей
е запалил царската си кръв.

На потомството ще завеща
своята човешка чиста свят.
Пъкъла ще изтърпя,

но зная

победителят ще бъда аз!

1970

ДОН КИХОТ

Зная, че съм смешен за ония –
гребните душици – без мечти.
Тръгнах срещу злото да се бия
с двете, голите ръце почти.

Ето вече векове живея
като фантазър, като смешник.
Гаврят се до днеска с Дулцинея –
на сърцето с кървавия вик.

Гоните ви и гребните си цели
и си гавате премъгър вид,
но не виждате –
не сте гозрели
за праха по моя жалък щит.

За да свърнеш на живота хода,
към незнайното да полетиш –
трябва да си част от Дон Кихота,
с неговите болки да гориш.

Смеете се и ви става жалко
за безумния авантюрист...
Ала все пак бедния хидалго
ви тревожи с порива си чист.

1970

ХАМЛЕТ

Бе средновековие.

Бе гроб ли,
или непрогледен ден студен?
Трябваше земята да се стопли
и възложено бе туй на мен.

Но властолюбивите злодеи
сеещаха –

стените се тресат!
И с доносници и чрез пизмеи
оградиха ранния ми път.

А предначертан ми беше пътя,
избора ми бе определен.
И – да бъда, или да не бъда –
бе съдбовния въпрос за мен.

Виждах –

в тая схватка ще загина,
бе светът зловец затвор тогаз.
Знаех, че столетия ще минат,
но ще стигне моя грях до вас.

И сега – в далечината – вам ли
не е пример моя страшен дял?
Вам ли не за пример е, че Хамлет
ни за миг не се е колебал?

1970

* * *

Събуждам се —

денят е чист и весел.

И аз съм весел, весел съм и чист,
камо от гъжг изкъпан гъбов лист,
комуто устни вятърът поднесъл.

И мисля си:

че ето, накъдето

се възра –

Все мой е този хубав свят,
че пъстрите цветя за мен гъхтят
и че за мен тъй синьо е небето.

И мисля си,

че пойната авлига

затуй изгражда с толкоз простота
гнездото си, тъй чудно пее тя,
че чиста е,

че въздухът ѝ стига.

А все по-мощно се генят разгаря
и носи химните си над света...
И се надявам, че и вечерта
с такива бодри мисли ще ме свари.

1971

* * *

... Вървим –

като в предание

из тоя древен граг.
И в строги очертания
тук сенките лежат.

И сякаш стари песни са
къщата в сланчев смях,
и ти като магесница
развеждаш ме край тях.

И сякаш сме на гъното
сред ням подвоят свят,
и сякаш чуден сън е то —
на влюбени сънят.

Отнякъде прониза ни
резлив камбанен звън.
О, нека не излизаме
из тоя хубав сън!

1971

НАДПИС НА КНИГА

Защо да крия –
 празна суета
 и мене често пъти ме обзима.
 Какво ще каже – мисля си – света
 за мен –
 когато няма да ме има?

Не съм на земните удобства раб,
 ни нося аскетическа верига.
 Че стига ми насъщния ми хляб
 и ласките на хората ми стигат.

Но иска ми се още моя труг
 като пружина скрита да те движи,
 в душата ти да хвърля светъл смут,
 тревога светла и високи грижи.

Когато книгата затвориш ти
 и погледа ти нейде заблуждае,
 „благодаря“ –
 устата да шепти...
 И повече награда не желая.

1971

* * *

Гора!

Кой бог те е отрупал
 с такава свежа синева?
 Аз под зеления ти купол
 като езичник се дивя.

Кой гений горд е зографисал
 епичната ти красота?
 Неразгаданата ти мисъл
 ще мога ли да разчета?

И да проникна в твойта мъдра,
 в загадъчната ти гуша,
 която трепка в всяка къдра,
 без нито сянка от лъжа.

Когато в твоя хлад навлизам,
 навлизам сякаш в вечността,
 навлизам в своя атавизъм,
 в жестоката му простота.

И трудно ми е да изморя
 сега кои сме времена,
 коя епоха сме и ера,
 и мир ли е, или война.

Но в миг невидимия грохот
 наг нас на самолет един
 ми спомня на каква епоха
 съм рожба аз
 и верен син.

1971

Стихове за сърцето

КАТО ФЕНИКС

Ти защо си, сърце, разтревожено
 и защо тъй неравно туптиш?
 Знам – на тебе е много възложено –
 много радост и мъки таиш.

Всеки ден пряко сили товаря те –
 преминават през теб като ток
 на века ни преломен кошмарите,
 моят жребий – щастлив и жесток.

Стенеш –

сякаш си в тъмно тресавище –
 и от ярост обливаш се в кръв.
 Но какво би могло да направиш ти –
 заплечения в клетката лъв?

Стига вече за скок си се пружило,
 успокой се, стихни, почини...
 Ни веднъжка не си ме послушало,
 но до гнеска не ми измени.

Измениха ми много приятели
 и превратности много познах,
 но все пак тържествувам ли, патя ли –
 в тебе винаги сигурен бях.

И в дълбока признателност моля те:
не дочаквай ти старчески дни,
а гордето си годно за полети,
като древния Феникс пламни.

1972

СЪРЦЕ,

ти тъмно чудо на природата,
наш таен рай и аз!
И кой докрай узнал би хода ти,
о, неизучен свят?

Безкрайно си като вселената
и в нашите гърди
е тайната им – съкровената –
на милион звезди.

Клокотят в тъмните артерии
поемани злини
и бият като артилерия
по твоите стени.

Гнетят те хиляди разпятия,
а ти –

горящ юмрук –
се свиваш в своите обятия –
ти наковалня си и чук.

С пословичното си търпение
отмерваш такт след такт.
И първото предупреждение
е първият инфаркт.

1972

НА ДОКТОРА

150

ХРИСТО РАДЕВСКИ

Ти си, докторе, щедър и благ
към сърдечните мои страдания.
Ти загрижено учиш ме как
да се пазя от зли изпитания.

Да воювам, но с мека война,
против разните тъмни пороци и
да избягвам на всяка цена
отрицателните емоции.

Но какво да се прави – кажи:
в лют гвубой сме със старите навици.
Той разгаря се в нашите души,
през сърцето ми той се светкавичи.

То се мъчи, боли и кърви,
то се мятта в нечути стенания.
Ала агски е трудно, уви,
да смениш моя път – начертания.

А ти, докторе, казваш:

„Бъди
по-разумен, подбирай си климата,
и пази си сърцето, преди
да е станало непоправимото.“

Ти си щедър, премъдър и благ,
да ти бъде прославлено името!
Но не виждам аз, докторе, как
бих могъл да смиря несмиримото.

А познавайки смисъла здрав
на човешката ни анатомия –
ти си прав, ти стократно си прав.
Но смирено сърце за какво ми е?

1972

151

ПУЛС

* * *

Против природата недей ропта.
И справедлива е,
и мъдра тя.

И теб от нечий път ще отстрани,
тъй както път ти даде
в младини.

1973

САТИРА

НАЙ-ОПАСНИЯТ ПОРОК

Запитали един пророк
(било то нявга в древността) -
кое той смята на света
за най-опасния порок:
предателството, клеветата,
убийството или разврата?

Набърчил своя гребен лик
и – сякаш тоз въпрос и чакал –
отвърнал мъдрият старик:
– Властта в ръцете на простака!

1937

ЕХ, ТИ, МОЯ СТАРА ТРЕСКА...

156

ХРИСТО РАДЕВСКИ

Ех, ти, моя стара треска,
моя огнена ръжда,
дето ми не даваш днеска
мирничко да си сега –
да не виждам как прозира
заг бонтона пошлостта,
как подлецът се гобира
до почтените места,
как по гумите те мерят
и по външния ти вид,
как се смята лицемерът
за почтен и за открит,
как хамелеонът трижди
се променя всеки ден,
как прескъпо ще платиш ти,
щом си горд и си почтен,
как предателят минава
за народолюбец чист,
как печели гръмка слава
гнуслият карьерист,
как на виден пост се слага
зето-шуро-баджанак,
как закон те не засяга,
щом царю си мил и драг!

1942

КРИЛАТИЯТ

157

ПУЛС

Започна да говори той
за нашто бъдеще крилато,
за нашто бъдеще, когато
не ще ни пали сушав зной,
ни дълга киша ще ни кисне,
когато, щом поускаш дъжд –
натискаш копче – изведнъж
порой приятен ще те лисне.
А пожелаеш слънчев ден,
натискаш груго и – готово! –
небето чисто е отново,
ни облаци, ни дъжд студен.
Земята ни ще е градина,
блаженство – нашият живот,
дома ще шъта як робот,
в полето – пъргава машина.
Дори и нашата храна
ще бъде в хапове приятни –
да сме красиви, деликатни,
без бръчки и без тлъстина.
Щеш – късно спи, щеш – ставай рано,
мисли, твори, играй си спорт,
я някъде си на курорт,
я вкъщи свириш на пиано...

Така говореше ни той
за нашто бъдеще крилато,
за нашто бъдеще, когато

ще има веселби безброй.
Ала до днешните въпроси
не се докосна ни за миг,
а продължи с възторжен лик
към бъдещето да се носи.

И ние слушахме в захлас,
и гледахме с открити взор
и как се издига той нагоре,
как се откъсва той от нас.
Най-първо сякаш стана птичка,
след туй се той смали-смали
и чувахме да жумоли
в пространството като мушичка.
И в безпределния ефир
съвсем изчезна най-подир...

Ти запомни добре: когато
решаваш земните дела –
размахвай колко щеш крила,
но стой все пак върху земята!

1959

АНОНИМНИЯТ МЕРЗАВЕЦ

Гледам всеки се галгисал –
изпълняват план.
Кой със чувство, кой със мисъл
дават своята дан.

Общо щастие градели –
царство на творци,
без крадци и мародери,
и без поглеци.

Аз пък в тази обща треска
хвърлям своя хал
с донесения да плескам
и да цапам с кал.

Някой нещо светло стори,
аз като оса
забръмча и мигом „горе“
тайно донеса,

че това е личност грешна,
че пред нас сега
крие се добре предрешена
мутра на врага.

Или някой се прочуе
с ум и труг почтен.
Аз веднага казвам: туй е
работа за мен!

Сядам, пиша му българно,
псувам го и как!
Казвам му, че е бездарна
кукла и глупак.

Може лесно да изправят
моите сплетни;
може скоро да забравят
моите псувни.

Мен ми стига таз награда –
гето съм успял
с хрчките си да нагадя,
да напръскам с кал.

И макар и подсъдим, но
съм неуязвим!
Аз мърсувам анонимно –
аз съм аноним!

1959

БЪРБОРКОТО

*Аз, като не зная да гълча,
не зная ли да мълча!
Думи на прост човек*

Кога е било
и в кои времена –
в Елада ли,
в Рим ли –
не зная.
Но имало,
както и днеска,
война
и никои не виждал края.

Противникът бил постоянен и твърд,
борбата –
упорна, зловеща.
Борбата била на живот и на смърт,
за мир –
нито слух,
ни надежда.

И –
както е бивало в всички войни
у всички народи и раси –
усилено пращали двете страни
рушачи в тила на врага си.

И ето една от страните веднъж –
Елада ли,
Рим ли,

не помня –
погпраща във вражия тил един мъж,
задача той имал огромна:

Да иде потайно оттамък и там
да види,
да чуй,
да узнае.
Но трябва да бъде за всичко туй ням
гържавнишка тайна това е.

Заклеа се мъжът и в деца, и в живот,
че строгата тайна ще пази.
Той бил неподкупен и чист патриот,
умееа вразите да мрази.

И тъй като бил посветен и заклеа
в голямата тайна гържавна,
разправил той само под силен секрет
за своята мисия славна.

Разправил за своята мисия той
на лели,
на вуйни,
на стрини,
на нежни приятелки
и на безброй
съседи,
другари,
роднини...

А пуснеш ли нещо под силен секрет,
то с някаква сила незнайна
за миг се множи и се шири навред,
и става на публична тайна.

... В туй време врагът –
то се знае –
не спял,
навред пипала той си имал,
във всичко се взирал,
за всичко следял,
за всичко бележки си взимал...

Пристигнал бърборкото в вражия тил,
но там го очаквал капанът.
Там още не мръднал,
не гъкнал, и бил
веднага за гушата хванат.

И бил той веднага изправен пред съд –
мук етиката е такава.
Съдът го поел и осъдил на смърт –
пощада врагът не познава.

Бърборкото бледен и мрачен стоял
пред своя палач безпощаден
и питал се той –
и умрял неразбрал –
от кой ли подлец е предаден?

1942

ЛЕГЕНДА ЗА ЛЪЖЕЦА

*Унищожете баламите,
тарикатите сами ще измрат.*

Из един стар
хумористичен вестник

Лъжата сега е излязла от мода.
Лъжците сега са музейна порода.
Но нявга виреели много лъжци,
защото бил пълен светът с глупци,
защото бил сляп,
нефелит и покварен...

...И ето родил се лъжец легендарен.
В интригите,
в клюките фокусник бил,
в лъжите сам себе си той надвишил.
От бялото черно,
от черното бяло
да стори на този лъжец се удало.
С безбройните свои брагати лъжи
в ръцете си почнал света да държи.

Той казвал,
че само по негова воля
наставало лято
и зима,
и пролет,
че чистият въздух нашир и надлъж
е негов
и негов –
обилният гъжд,
че сутрин той слънце на всички гарява,
че нощем небето с звезди украсява...
Глупците въздишали в мътен екстаз:

„Ах, божичко,
той е спасител за нас!
Ах, колко е умен,
добър,
благороден,
ах, колко е щедър,
ах – колко народен!
Та той е месия,
та той е пророк,
чрез него при нас е всемощният бог!“

И ставал лъжецът все по-уважаван,
все по-легендарен,
все по-обожаван,
и греел безчестникът в слава и чест,
тлъстеел и станал богат като Крез...
Но черна беда му вървяла в петите:
показал се мор един ген по глупците.
Същински мухи –
те измрели до крак –
за семе дори не останал глупак.
А щом като няма глупци –
то се знае
съдбата на всеки лъжец каква е...

Лишен от послушните гоини глупци,
които кърма са за всички лъжци,
лъжецът не знаел
кого ли да хване,
кого да излъже
и кой да го храни.
Лъжецът оклюмнал,
закрял,
залинял –
най-после припаднал от глад
и умрял.

ВРАБЧОВ КОНЦЕРТ

Всепознатият малък врабец,
 като слушал славея поен,
 си внушил, че и той е певец,
 и замислил концерт самостоен.
 И понеже концертът му бил
 без нарочни цени и покани,
 разен свят се на него явил –
 и призвани, и непризовани.
 И започва врабчо да пей,
 уж по нова подбрана програма,
 а такваз какофония лей,
 че запушвай уши от гласа му!
 Казал меко учтивият кос:
 „В тебе има амбиция, знаеш,
 но по музика, братко, си бос
 и от учене ти се нуждаеш!“
 „И гласът ти съвсем не е в рег
 забелязал чутовният славеи, –
 посъветвал те бих – занаят
 самостоятелни концерти не давай!“

Ала гарванът – черния враг,
 враг на всяка мелодия здрава,
 възхитено прогрякнал: „Юнак!
 Поздравявам те! Хубаво! Браво!“
 „Първокласен концерт! Чуден глас!
 Ненадминат певец си ти, драги!“ –
 изкрещели в мътен екстаз

и угоднишки подлите свраки.
 И надул се врабецът тогаз,
 и на коса и славея казал:
 „Виждам завист в съвета ви аз
 и звучи в гласа ви омраза!“
 И концерта си той продължил –
 за величие певческо болен.
 И провала концертът му бил.
 Ала гарванът бил преодолен.

*

Мъгреци са изrekli отколе,
 че когато те хвали врагът –
 туй е знак, че си в грешния път.

1948

ВРЪЗКИТЕ

Народът горски бе в недоумение,
когато се получи съобщение,
че кой знай по какъв си начин
е назначен хамелеонът безгръбначен
в едно авторитетно учреждение.
И назначен бе той на пост голям,
заемаше завидно положение...

Започна се шушукане тук-там:
„Че как така?“ „Че на какво отгоре?“
„Че кой е той?“ „За него се говори,
че бил подлога на врага!“
„Хм, га, съмнителна порода!“
„Заслуги няма пред народа
ни в миналото, ни сега!“
„Това е подлизурка мекомтяла
без никакъв гръбнак
и просто да се чудиш как
до пост такъв се е добрала!“

*

Но горският народ все пак
изпускаше в присъдите си гръзки
един първостепенен факт:

Хамелеонът нямаше гръбнак,
но имаше солидни връзки!

1952

ОБЛАЦИ

1. КРИСТАЛНИЯТ

*Облаче крилато
по небе лети.
Бисерно, пернато
облаче блести.*

*А горите жадни
с трепет го следят —
няма ли да падне
гъжд и тоя път?*

Кирил Христов

В небесната легена вис,
приличен на вехт стъклопис,
стои неподвижен и важен
кристалният облак.

Той снажен

изглежда и чист,

и мастит,

и приятен на вид.

Но някаква гордост аристократическа
издава таз поза стоическа.

Той сякаш не иска

да има с земята ни земане-даване.

Изглежда му сякаш тя кална и ниска,
негодна ни за наблюдаване,

ни за обладаване.

А тя – земята нещастна –
простряна нашир и надлъж,
топи се в жега ужасна
и моли за капчица дъжд:

Но нашият облак кристален
стои безответен и глух
към земните тежки печали,
стои безнадежден и сух,
безчувствен, безпомощен, същи евнух.
Напразно земята му устни протяга,
напразно тя в жажда гори!
Не може да пусне той капчица влага,
ни сянка гори!

2. ПОМПОЗНИЯТ

На хоризонта се загаде
накъсрен облак. Озарен
от слънцето, той бе изряден,
изящен, сякаш бе създаден
да украсява летния ни ден.

Въземахме се ний нагоре
въз планината. Гонехме върха.
И дишахме със всички свои пори
неизмеримите простори,
и хлъзгахме се по мъха,
и ставахме, и пак с открити взори
поемахме към гонената цел –
там, де се виеше могъщ орел.

А облакът по хребета от запад
пълзеше бавно нанасам.

Той сякаш бе готов за напад –
и страшен, и голям...
Приличен ту на кавалерия
хвърката, хвърлена на бой,
ту на ужасна артилерия,
която в миг ще блъвне вой
и смърт. Сурово войнство,
изпратено или да защити
там нечие похулено достойнство,
или достойнство нечие да похити.

И ние с поглед гледахме тревожен
на тази неотстъпна рат,
и пропълзя по бедните ни кожи
настръхнал хлад...
Но щом ни наближи и ни нагена
разкъсаните си була –
разбра се, че е най-обикновена,
госадна при това

мъгла.

3. ЯЛОВИЯТ

Бе летен ден – напрегнат и горещ.
Обвита в мараня нашир и дълж,
земята се топеше като в пещ,
обзета от надежда и копнеж
за напоителен, обилен дъжд.
И ето над балкана се изви
в помпозна поза облаг гръмовит.
Той бе тържествен, дъждовит на вид,
решен веднага да ошастливи
гървета и посёви, и треви
с обилна влага...

Чу се гръм сърдит.
След него втори, трети... Зачести...
И ехото широко възвести,
че гръжд започва вече да вали.
Запориха светкавици стрели
простора...

Взе полето да тунти
в надежда свойта жаг да утоли...
Но облакът недълго бушува.
Стотина едри канки в пепелта
изтърси той и нейде отлетя.

И стана по-горещо след това.

4. ДОСАДНИЯТ

Излязъл на небето подир жаркото,
той бе посрещнат тъй добре.
Но засея се там, загуби мярката,
вали и не желай да спре.

Отдавна вече всичко е накиснато,
подгизна цялата земя,
земята угнетена и потисната
за пек отново законя.

Тя мръщи се и прави тя усилия
да му внуши, да го смили.
Опиянен от своето обилие
вали ли той, вали!

Барабани по къщите, по листите
и неизвестно докога,
навява, както казват символистите,
и сънна скука, и тъга.

На всичко живо му дойде до гушата,
гръждът превърна се в беда –
стоите мокри и в досада слушате
таз вяла песен от вода.

Не чувства той, че вреден е за тварите,
нито пък може да съзре
как спят или пък ядно проговарят те:
– О, боже мой, кога ще спре!

5. ВЯТЪРНИЧАВИЯТ

Появата му беше ненадейна.
Той някъде от запад се яви.
Внезапен вятър, види се, го вейна.
Земята сякаш нагло позграви
и сякаш искаше да очарова,
да каже нещо, нещо ей такова,
що сам не подозираше дори.
И мълния го него не гори,
не бе ни гръждонос, ни градоносен,
нито за сянка бе дори скопосан.
И лекомисло разпиля валма
над грижната замислена земя,
без да възбуди никакви въпроси,
той в синята безкрайна пустота –
кокетен, лек, ненужен – отлетя.

Защото него вятърът го носи.

6. ПОРОЙНИЯТ

Задуха гушеше работния свят.
Бе въздухът жежък и тежък.
И чакахме жадно гръждовния хлад,
отморната негова свежест.

И ето го – той се загаде бухлат,
и тъмен бе, и гръмоносен.
На нашта умора, на нашата жад
жестоко бе сякаш ядосан.

Отпърво ни блъсна с могъща вълна
от предупредителен вятър,
след туй от служебната си висина
разтвори огромния кратер

и блъвна несметните свои воги
над ниви, градини, бостани.
Воги, сякаш злоба ги тях пороги
и сякаш в досада събрани.

Изкълчиха се и треви, и цветя
под вятъра и тежестта му.
От нивите смете тора и пръстта,
остаха там камъни само.

И гръмнаха мътни пороци отвред –
мостове, бостани завлече.
Народът проклинаше гневен и блед,
а той се оттегляше вече.

Сърдит и студен той галеч отгърмя.
Макар че с вода ни издави –
остави той суха таз жадна земя,
но пакости много направи.

7. ГРАДОНОСНИЯТ

Очакваше земята ведър, ласкав гръжд.
Градините, широката ливага
и трепналата изкласила ръж
жадуваха и влага, и прохлада.

Жадуваха милувки, ведър смях
от облака, боботещ в далнината.
А той косматото лапище над тях
простираше, мрачеше светлината.

Самият той бе мрачен като смърт.
Дъхтеше леген вятър от лука му,
бе пълна с лег бездушната му гръд –
той бе готов да поразява само!

Той идеше, настръхнал и студен,
и нищо хубаво не ни вещае.
За страх и наказание рожен,
сърдечна ласка що е той не знае!

И заплющя над нас като картеч,
и не остави цъфнала градина.
Обрули де що свари и галеч,
доволен и боботещ, си отмина.

*

Разправят, че такива занаятци –
когато техника света наспори,
ще бъдат заличавани без след,
преди да могат пакости да сторят.

8. ПОТИСКАЩИЯТ

Небе – куришумена безкрайност.

П. К. Яворов

Той тежък признак е на есента.
Задънил плътно небесата ведри,
гнети като кошмарен сън света,
на мъка ширините му са щедри.

Тежи като студен капак над нас,
безмълвен, тягостен, непроницаем.
Бездушен сякаш е, без капка страст,
и глух към туй, що любим и мечтаем.

Отнема слънцето, гаси гена
и в ад превръща нощите ни звездни.
Той листите жълти и ни една
мелодия не знай от птичи песни.

Той – мъртвият – не подозира май,
че на земята вече ѝ чернее,
че всичко живо пита и ругай:
– Кога ли вятърът ще го развее?

9. ИЗМАМНИЯТ

Мягко стелет, жестко спатъ.

Руска народна поговорка

Макар да е намръщен и студен,
той страшен, злоумишлен не изглежда.
И неговият вид успокоен
дори подклажда някаква надежда.

И ето че наивните деца
от все сърце се радваха, когато
той заоплита с бели влакътца
градините, полята и къщата.

Настана бяла, мека тишина
и въздух чист, и чистота кристална.
Земята заприлича на жена –
облечена в блестяща рокля бална.

И сякаш че безкрайно тържество
и време на безгрижие настана.
Малцина подозираха какво
се крие под блестящата премяна.

И всичко живо сепна се едва
когато почна остър студ да хапи,
когато кървавият лед скова
що живинка докопа в своите лапи...

А облакът засипва с глъхнеш снѣг
 гори, долища, къщи и ливади.
 И мек е, и приятен е все пак...

Защото той с памук гушите вади!

10. НАВРЕМЕННИЯТ

*Тихият пролетен дъжд
 слуша земята и тръпне,
 тихият пролетен дъжд
 пролетни приказки шѣпне.*

Николай Лилев

Той гоиде без светкавици и грѣм,
 когато бе земята заждняла
 за топъл дъжд, когато бе простряла
 зелен килим над всеки дол и хѣм
 и по снагата ѝ пѣзяха трѣпки,
 и трепкаха жадуващите пѣпки.

И приласка я като жаждан мъж,
 и пролетни съблазни ѝ зашѣпна.
 Тя слушаше го – прималняла, трѣпна –
 и сещаше го, ласкав и могѣщ,
 как жадни устни в устните ѝ впиѣва,
 как с нов живот снагата ѝ налиѣва.

И цяла нощ безумно я ласка,
 и на дъжда чрез галеиците мрежи
 ловеше сякаш страстните копнежи
 на нейната отдадена снага.
 И цяла нощ капчуците звѣнтяха,
 и весело потоците шумяха.

Той морен си отиде сутринта.
 И се оглеждаше във небесата,
 и морна, и наситена земята.
 Бе властно възсияла пролетта.
 Нагпяѣваха се птици многогласно,
 и звѣнко бе, и весело, и ясно.

1960

РАЙСКИ ГОСТИ

1. КУЧЕШКАТА ДУША

Изгърхна кучето.
 От миткане и лаене се случи то.
 И за невинна бе призната
 на туй миткало джафкащо гушата.
 И на Архангел Михаила бе представена
 гушата-куче,
 от него документа, че е праведна,
 да си получи.

Когато Михаил ѝ връчи
 божествената грамота,
 съзря, че праведницата се мъчи,
 че нещо искаше да каже тя.

— Какво те, душо праведна, терзае?
 Нима не знаеш, че отиваш в рая?

— Да, зная.
 Но искам и да знам:
 ще мога ли и там
 да гуша,
 да слухтя
 и лая?

1963

2. ВСЕКИ С ПРИРОДАТА СИ

Свинята богу дух предаде.
 И въпреки че бе гушата ѝ изкаляна,
 тя от съда небесен бе похвалена
 и пратена за райските наслади.
 И ето я навлезе в рая
 гушата свинска и с груктение
 се вслуша в ангелските песнопения
 и се загледа недоволна в тая
 изрядна чистота край нея.
 Пътеките — виж как са чисти те!
 Блестят неомърсени листите
 из неразритите алеи.
 И ангелчетата прехвърчат
 с изпрани ризки и изгладени.

Не мляскат и не сърбат те при ядене,
 не се уризват, нито пък подсмърчат.
 И раят сякаш бе пустиня
 в безкрайността проточена,
 и никъде воня на кочина,
 ни смет, ни локва с тиня.

Душата свинска бе сърдита.
 Намусена и упорита,
 блужда из чистите селения
 и сякаш дири нещо скрито.
 И най-подир,

излязла от търпение,
 изгрукка тя в недоумение:
 — Къде е тук помийното корито?

1963

и вече бе приел
виг на храна
и перушина.
Пристигна тук душата му невинна.
Тя леко през съда небесен мина.

Петелът будел по виделина
работещото население
и нямал никаква вина
към Божиите повеления.
А многоженството не се призна
за пагубно грехопадение.

И тъй петелската душа –
без ходатайства и митарства,
кой знае как, можа
да стигне Божието царство –
блаженството на скромността
и тишината.
Ала въздържа ли се тя –
на скромния петел душата!
Напук
на скромностите тук –
най-гръмогласно тя изкукурига:
да чуят всички,
че пристига!

1965

5. ИНТРИГАНТСКАТА

На интриганта подлата душа
попадна в рая, кой знай как.
И туй не е лъжа,
а факт.

Дали съдиите са спали,
когато са я съдили,
или душицата успяла
да нађе слабите им гъдели –
това не зная,
но тя попадна в рая.
И вместо да се възхити
от красотата
и чистотата
на тия райски широти –
едно пречисто ангелче тя спре
и рече:
„Ей, човече,
я слушай бре!
Нали ти гяда господа си сварило
ей там заг райската лесковина,
когато привечер натваряли
с една от ангелиците такована...“

Хвъркато от срам
потъна някъде в просторите
и чу се вопъла му там:
– Какво говорите?!
„Е, как какво? Това
ми го разправи твоят сестро-братче,
ей там онуй в зелената трева.
То каза още – всичките мълвят, че
навред из рая се разпространявало
за божето грехопадение
и че го дявола
ми тайно гонесение
за туй си уж направило...“

След туй душата интригант възви
накъм зелените треви.

На ангелчето там пошушна:

„Чуй,

ей там онуй,
което перпелцѝ нагоре,
за тебе лоши работи говори.
За бога си разнасяло различни
шушукания неприлични...
че той не знаем с коя си уж на плажа...
Но просто ме е срам да кажа...
Не е туй хубаво! Така не може!“
А ангелчето скочи:

— Боже!!! —

И литна, стигна другото хвъркато
и счепкаха се в небесата.

А интригантската гуша за миг
при Гавраила се намери,
направи тя невинен лик,
след туй се начумери,
посочи към хвъркатите и рече:
— Аз туй не го разбирам вече!
Ама че възпитание!
О, небеса!
Туй ангели ли са,
или са хулигани?!

1965

6. ГРАНДОМАНИНЪТ

Сред тишината
на райската чакалня
се втурна шумна и нахална
на грандоманина гушата.
И чудеха се всички как

е пуснат в райските селения
такъв маняк
и с толкоз явни престъпления.
В съда небесен тя — гушата —
за тежко болна бе призната.
А всеки съд —

това го знаем —

не съди невменяеми.
Защо обаче на земята
стопанина
на таз гуша —

гушата

на грандоманина —
курдусан бе на важен пост —
това е нерешен въпрос.

Оправи тя —
гушата — своя каяфет,
направи тя
гримаса строга:
— Къде е — казва — моя кабинет?
Свържете ме веднага с бога!
Погледна я Архангел Михаил,
с ирония по устните заплувала,
и все пак някак тъжен и унил
си прошептя:
— Дори смъртта
не го е излекувала!

1968

7. ПРОБИВНА СИЛА

Доведоха една гуша съмнителна
за справка при Архангел Михаила.
Съмнения тя силни породила

у службата предохранителна.
Архангел опитен и побелял
я водеше.

Той бе видял
различни праведни души,
но тази...

Мълви загадъчни различни фрази
и нещо гузно погледа ѝ крие.
От куфарчето нещо тя извади,
на Михаил мазно го подаде:
– Вземете – казва – туй шише ракия.
Аз нося го за вас...
Архангел Михаил тогаз:
– Как тъй са го допуснали го рая?
Това е
безочлив рушветчия!

А стария архангел:
– Дявол знае!
Големи сатани са тия!
А може би така е
успял готука да пробие!

1968

8. МИЖИТУРКАТА

В съда –
разбира се, небесния –
говедоха безкрайно интересния –
от гледище морално –
екземпляр.
Тоест душа
на труп ни млад, ни стар.

Тъй като бе душа микроскопическа,
съдиите я гледаха с оптическо
увеличение.
Душата беше без съмнение
смутена –

бе се свила
и още повече се бе смалила.

– Защо се, душо, плашиш? –
я запита

Архангел Михаил.
– Ами така... от бога съм убита...
така ме господ сътворил.
– Но на земята ти не бе такава.
Там често биваше лукава
и често хвърляше в очите прах,
че уж си не такваз,

а онакава
и че съвсем не те е страх...
– Аз бях принудена тогава
компромиси навсякъде да правя
и между канките вървях.
– Но ти не знаеше ли, че подобна
постъпка има много срамно име?
– Че... знаех... ала бях удобна
и за мнозина бях неуязвима.
Не ми обръщаха едни внимание,
а други –

я от подлост,
я пък от незнание –
талант ме обявяваха.
Така сдобих се с мъничко признание
и с разни служби ме удостояваха.
– Това на тебе само ли се случи?

я стрелна с отбращение:

– Ти как във рая се промъкна?!

Душата го отрупа с комплименти,
кръстоса крак въз крак и му измъкна
куп документи.

От тях се виждаше, че всичко бе законно
по правилото казионно.

– Но как с такова поведение
премина през съда?

– Аз имам си изобретение
за всички господа.

– А на земята ти с каква
професия си регистрирана?

– ...Бях профилирана...

...ами... с това...

и – с донесения.

И, слава богу, ползвах се с права
и имах преуспение...

И махна Михаил с ръка.

И я изведоха навън.

И каза той на себе си:

– Така-а...

Натисна копче, чу се звън.

Към влезлия архангел се обърна:

– Веднага на земята да я върнат!

1968

10. ОТДЕ – НО ВЛАЗЪЛ

– О, зрасти, Михаиле!...

Срещу мастития архангел се ухили
пренагъл някакъв субект.

– За тебе аз отдавна зная,
гочувах те, че ти си тука в рая
началство.

Значи те такъв човек
ми трябва менека!

А бе не може ли
да го извадиме от ада
един роднина мой.

Отдавна там е той
и много, знаеш, страда,
пък ние сме се разтревожили.
Той че не си е стока – не е,
но мигар тука всичките са стока?
Нали ги гледам –

виж го: е-е
там онова например, гето хока
гругаря си, загато бил
ги бил на табла и скамбил.
Ей от такива празни ежби
ще знаеш, че съм отвратен.
Това е то безбожнишка младеж бе!
А моят е човек смирен.

Ех, нещо там... съседа си затрил...
Какво да правиш... пийнал бил.

А аз пописвам.

Имам мемоари...
Та някъде да ги прокараме...
А как са тукашните хонорари?
Дай нейде тая вечер да прекараме.
Нали си тука ти началство –

виж
там с ангелички нещичко да наредиш...

...А Михаил се съдржаше едва
заслуженото да не му даде.

И – кипнал –

изрева

комай:

– Отге

наблиза тука тая

мискинщина?

Нито съдът

е вече съд,

нито е рая

рай!

1968

ДУМИ ЗА ХРИСТО РАДЕВСКИ

РЕДОВЕ ОТ БИОГРАФИЯТА

Христо Василев **РАДЕВСКИ** е роден на 10.X.1903 г. в с. Белиш, Ловешка област. Завършва средно образование в Ловеч (1922), следва романска филология в Софийския университет (1924–1925). Изявен геец на комунистическия и антифашисткия печат от 30-те и 40-те години. От 1925 г. е помощник на Д. Полянов в издаването на сп. „Наковалня“. Участва в редактирането на вестниците „Новини“, „РЛФ“ (един от основателите, главен редактор на вестника), на списанията „Звезда“, „Жупел“. След 1944 г. е редактор на културния отдел на в. „Работническо дело“ (1944), главен редактор (1945) на в. „Литературен фронт“, главен редактор (1958–1963) на сп. „Септември“. Културен съветник в Българското посолство в Москва (1945–1948), главен секретар на СБП (1949–1958).

За пръв път публикува стихотворение през 1924 г. в сп. „Звънар“. Изявява се като поет, публицист, хуморист, преводач. Участва в идейно-естетическите търсения на пролетарския литературен фронт. Първите му творби се определят от разбирането за класовия характер на изкуството и литературата, за гражданския дълг на писателя. В тях присъства мотивът за родното село, за земята, за селския труд. Жив е споменът за Септемврийското въстание от 1923 г., за жертвите. В градската среда Радевски се насочва към пресъздаване на живота и духовния свят на работни-

ческата класа. Първата му стихосбирка „Към партията“ (1932) бележи етап в развитието на българската лява поезия. След Христо Смирненски Радевски продължава интереса към човека – носител на новите идеи на времето, човека – творец на историята. Характерни за лирическия герой на Радевски са класовата му определеност, безкомпромисната партийна позиция, пренебрегването на индивидуалния „аз“ в името на колектива. Той става синоним на комуниста в българската литература от 30-те години. Поетът защитава патосно достоинства на своя лирически герой и идеята за справедлива промяна на обществения ред. В по-късната си лирика Радевски постига сливане на интимно-изповедното с гражданското начало. Стиховете му добиват психологическа дълбочина, поезията му се обогатява с нови мотиви, разширяват се мисловният и емоционалният ѝ обсеги. Лирическият герой навлиза в драматични ситуации, еволюира сложно, конфронтира се с тях и ги осмисля съкровено. След 1944 г. лириката на Радевски се насища с нова и разнообразна проблематика. Излязлата през 1963 г. сбирка „Небето е близо“ отразява настъпилите промени в живота на родината. Книгите „Разокована страна“ и „Хора“ включват стихове с ярка политическа публицистичност наред с творби, отзвук на интимни преживявания и внимателни вглеждания в настроеността на съвременника. Все по-настойчиво се налага темата за природата. Стихосбирката „Премъгратата книга“ отразява възторга пред красотите на България, пресъздава възненения от общуването с планината и морето, с гърветата и заснежените поля. Пейзажността е придружена от размисъл и съзерцание, от загриженост

за съдбата на човека в сложните му взаимоотношения с природата. Поетическата реакция е белязана от житейски опит и мъдрост. Важен дял в творчеството на Радевски заемат хумористично-сатиричните му произведения. Участието си в пролетарския хумористичен печат поетът смята за повеля на политическия момент и историческото време. Създава актуални творби, политически целенасочени, остро изобличителни. В тях осмива фашистката полиция, буржоазния печат, недъзите на държавния ред, видени през очите на автор с категорично изразени леви позиции. Пише хумористични разкази, стихове, фейлетони, басни. Сатиричната му гарба се разгръща особено активно през 40-те и 50-те години. Книгите с басни и сатири бичуват бюрокрацията, егоизма, хамелеонството и гр. недъзи на обществения бит. Сатиричните стихотворения на Радевски са от два типа: напомнят стихотворни фейлетони, предизвикани от конкретни случки и лица, или засягат трайни белези на човешкия характер, мислене и поведение. Автор е и на популярни поемки и стихове за деца. Проявява усет към забавното и поучителното, намира верния тон за общуване с малкия читател. Публицистичните и литературно-критическите статии на Радевски се отличават с открито поставяне на остри проблеми, с познаване на творчеството на поети от различни поколения. Книгите „Слово за поетите“ и „Битки за утре“ го изтъкват като публицист със своя позиция. Двата тома със спомени за съратници – „Живи като живите“, пресъздават важни събития от миналото (20-те и 30-те години), както и образите на някои от най-своеобразните български писатели, художници и музиканти от перио-

да след 1944 година. В мемоарните си очерци Радевски съчетава фактологията, мемоаристиката с размисъла – преценка и равностметка. Има заслуги като преводач и популяризатор на руската и съветската литература в България. Неговата „Антология на съвременната руска поезия“ (1938) за пръв път дава представа на българския читател за творчеството на съветските поети. Радевски превежда „Борис Годунов“ и „Цигани“ от А. С. Пушкин, „Демон“ от М. Ю. Лермонтов, „Мъртви души“, „Тарас Булба“, „Сорочински панаир“, „Женихба“ от Н. В. Гогол, „Осемнадесета година“ от Ал. Н. Толстой, много книги от С. Я. Маршак и др. Редактор е на библиотека „Съветски поети“, издавана от издателство „Народна култура“, от която излизат над 100 книги. Под редакцията на Радевски излизат „Избрани произведения“ (1946) от Н. Вапцаров, произведения на Хр. Смирненски, Н. Фурнаджиев и други. Псевдоними: В. Бегов, Гражданин, Жангар, Жупел, Избирател, Наблюдател, Оптимист, Пародист, Сиромаш, Пешеходов, Пламенов, Владимир Пламенов, Ротфронт, Свидетел, Боян Стременов, Елена Странджева и др. Произведения на Радевски са превеждани на полски, румънски, руски и украински език.

Умира на 15.02.1996 г. в София.

К. ЯНЕВА

ХРИСТО РАДЕВСКИ КОРЕНИТЕ НА НЕГОВАТА ПОЕЗИЯ

Първите си стихотворения Христо Радевски обнародва през 1924 г., а първата му книга – „Към Партията“, излиза в 1932 г. Оттогава неговото време се измерва успоредно с буреносния ход на политическите събития в родината и света, най-пряко е свързано с „онова велико кипение и в сърцето, и в мисълта“, за което поетът многократно говори...

В писателското развитие на Христо Радевски се редуват последователно участието му в „Наковалня“ на Димитър Полянов, в „РАФ“, на който е главен редактор, и в други антифашистки издания. Той навлиза в горещите литературни спорове, интересува се живо от развитието и проблемите на съветската литература. Важно събитие в неговия личен живот и в живота на нашата култура е подготвената и преведена от него през 1938 г. първа антология на съветската поезия на български, посрещната с огромен интерес от нашата прогресивна общественост, назована по цензурни съображения „Антология на съвременната руска поезия“.

Литературната му дейност винаги в най-прекия смисъл на думата е била общественно-политическа дейност. Това се обуславя от самото схващане на писателя за характера и предназначението на литературното творчество и от гражданското му поведение. Оттук и историческото зна-

чение на онова, което е написал Христо Радевски – то е огледало на една тревожна, напрегната, трагична и същевременно победна епоха.

Основна черта на неговото творчество е високият му политически патос. Селски син, всъщност творчеството на поета твърде малко е свързано със селото. Попаднал в големия град, Радевски веднага навлиза в неговия социален и политически кипещ, в център, от който се ръководи борбата за ново, социално справедливо общество. Градът го поглъща изцяло; в поезията му няма никаква носталгия по селото, той се връща към него само като към сурова и мрачна реалност.

Най-напред тук поетът разбира „скръбта неизплакана на колибите мрачни“ и неговият дух възмъжава пред страшната гледка:

*В небесата, страхотно наежени,
бурни облаци вече тежат
и полята са гъсто замрежени
от бесилнишки мръсни вѝжа.*

Тази картина е напълно естествена за времето, в което е написано стихотворението. Тя е резултат на реални наблюдения и впечатления, преживяна е непосредно от поета, но същевременно е съзвучна с изображението на българското село в септемврийската поезия. Това личи добре в образната система – в аналозиите със „Септември“ на Гео Милев, стихотворенията на Разцветников и Фурнаджиев. Ако се анализират творби на някои второстепенни и забравени поети от същото време, съвсем ясно ще се види как през средата на двадесетте години се създава в българската поезия един нов образен свят със своя сти-

листика. Наистина, този свят наследява революционната линия на Смирненски, но не я повтаря, развива я в нова поетическа система. Може да се направят и някои съпоставки с хуманистичната поезия на Елисавета Багряна, Атанас Далчев и Димитър Пантелеев. Още по-необходими са съпоставките с първите творби на революционни поети като Ламар, Хрелков и др.

В тази обществена и литературна обстановка се извършва поетическият дебют на Христо Радевски. Неговият художествен свят се създава в съгъстена политическа атмосфера. Той има строги очертания, категорични идейни постулати, свой език, по-тясно свързан с политическата лексика, една външна суровост, която стои далече от някои традиционни или тривиални понятия за поетичност...

В поетическия свят на младия поет се появява градът. Тук поетът вижда стихията на революцията – градът като арена на големите революционни сблъсъци и голямата човешка надежда. Градът – това е София, но не като пейзаж, а като възплащение, от една страна, на гнилотата на стария свят, а от друга – на справедливия бунтовен гняв:

*София – с знойното злобно сърце!
София – с двойното пѝстро лице!*

*София – с бойното мощно сърце!
София – с знойното грубо лице!*

Радевски по-късно ще се върне към пейзажа на София („Вечери“, „Любимият булевард“, „Пред моите очи израства тя“) и ще бъде един от тези, ко-

што обичат столицата на България. Но в началото София е повече символ; поетът изобщо борави със символи – на борбата, на надеждата, на обичта, на вярата. Така изгражда своя образен свят. Възпевите на борбата, вярата и мечтата се превръщат в химни („Към Партията“, „Приказка“, „Писмо“, „Бъдеще“, дори поемата „Мечта“). И още един важен момент: ражда се събирателният образ на родината, много често наречена направо България. „Родината“ и „България“ бяха две думи, които буржоазната интелигенция бе заграбила, за да ги запълни със свое съдържание – от абстрактните патриотични призови до агресивния и безцеремонен национализъм. Революционните поети на двайсетте години сякаш се бояха от тези две думи и лесно можеха да бъдат обвинени в безотечественост. Поетите от поколението на Радевски им върнаха истинското съдържание (мисля, че Радевски в това отношение има най-голяма заслуга).

Разбира се, работата не е в употребата на думите (в случая думите са само означения), но във връщането към историята на народа, към големите събития и личности на миналото, към образите на Възраждането.

Христо Радевски се обърна към Аспарух и Богомил, към Паусий и Страхил хайдутин, към Левски и Баба Тонка, към Ботев... Поетът запитва: „Родината – какво е тя?“ И той намери синтеза – в тъждеството на силите, които движат прогресивния ход на историята и които обединяват минало, настояще и бъдеще.

След социалистическата революция Радевски продължи своя поетически път. Появата на нови терени на художественото виждане, на нови интонации бе нормално. Понятна бе и появата на из-

вестна декларативност, когато почнаха да звучат победните фанфари. Но поетическият образ на Радевски не претърпя никакви основни изменения. Нещо повече, прави силно впечатление известен паралелизъм между предсептемврийския и следсептемврийския период. Това се вижда в темата за родината („България“, „Корен“ и др.), в твърдостта на вярата („Нашето безсмъртие“, „Събуждам се“), в изображението на антифашистката съпротива, в интернационалните мотиви. Поетът чувства дълбоко своята обвързаност с родината:

*Ти какво си за мене, земя,
под заветното име България?*

Сега поетът подчертава силно своите корени, дълбоко проникващи в българското народно битие. И то не само когато говори общо за родината, но и когато се сближава с родната природа, когато се докосва до нейната красота. Темата за природата се развива като самостоятелен мотив и това е един от новите моменти в поезията на Радевски. Нов е и мотивът за любовта; нови са стиховете, посветени на сърцето („В двубоя“, „Като феникс“, „Сърце“, „На доктора“). Това не са стародавни вопли, а размисли за човешката съдба и човешкото поведение. Представлява интерес още един голям цикъл стихотворения, които остро продължават тези размисли. Това е срещата на красотата и грозотата в света изобщо и в личната участ на всеки човек; това е проблемът за отговорността, за съмненията и вярата, за нравствената чистота, за съвестта, за старостта и смъртта. Не бих ги нарекъл философски изповеди на един поет, защото и авторът им не си е пос-

тавял такива задачи, но те разкриват важни моменти от вътрешната биография и личността. Много от тези изповеди са писани през последните години и говорят за творческата свежест на поета. Близки до тях са и стихотворенията, посветени на поезията, на нейната мисия, на словото, езика и стиха („Словото“, „Безсмъртната“, „Правото на поета“, „Поезията“, „Поезията“ и др.).

Поезията на Христо Радевски има още един образ – сатирата. И тук той следва една голяма традиция на нашата литература – Ботев и Смирненски. Отнася се с дълбоко уважение към сатиричното творчество на Вазов, Алеко Константинов, Михайловски, Подвързачов. Негови учители в това отношение са също Некрасов и Маяковски. Поетичната си дейност започва изобщо със сатира (в сп. „Звънар“). Радевски небедно защитава правото на сатирата да бъде смятана за поезия: „Въпреки че някои – поради естетически предрегубждения – не признават сатирата за поезия, тя съществува и ще съществува като равноправен творчески порив, докато съществува човешката реч и докато съществуват пороците човешки.“ Заявявайки, че е привърженик на гражданската поезия, той пише: „Една от най-силните прояви на тази поезия е сатирата.“

Трябва да отбележим преди всичко остротата на сатирата на Радевски; тя няма нищо общо с благодушния хумор; нейно главно оръжие са сарказмът и горчивата ирония, а основният ѝ тон е гневът. Разбира се, в използването на сатиричните средства има градация и нюанси в зависимост от жанра: сатирично стихотворение, басня, сатирично сказание, сатиричен феєлетон. Радевски обича и цикловите форми („Облаци“, „Райски гости“,

„Приказка за...“). Темите му са разнообразни, както и адресатите – в зависимост от времето, когато е писал, и задачата, която си е поставял.

При все че е извън моята задача очертаването на цялото творчество на Радевски, не мога да не спомена и другите области, в които успешно работи и има безспорни заслуги: детската литература, преводната поезия, литературната критика и публицистика, мемоаристиката (два тома „Живи като живите“ и един том „Личности“). Навсякъде той остава верен на себе си – последователен в позициите си, смел и пряк, верен на големите си учители и искрените си приятелства в литературата. Трябва да се разгърнат спомените му, за да се види с какво уважение и другарска, привързаност пише за Борис Ангелушев, Д. Найденев, Ал. Жендов, Н. Ванцаров, Ст. Венев, Н. Фурнаджиев и други, с които в известни периоди животът го е сближавал. И тук той проявява острия си поглед в характеристиките и оценките, но същевременно и една духовитост, която притежава като дар божи.

Не само в мемоарите си, но и в живота Христо Радевски е удивителен събеседник. Небеднож съм бил свидетел как „враговете му (кой ли ги няма?) са се възхищавали от блестящите му качества на събеседник, от изкуството му да разговаря, от неуморимата му памет за случки и стихове, от неизчерпаемата му духовитост.

Не бих желал да идеализирам Радевски. И той има своите лутания, и той не е чужд на субективни оценки, и неговите мнения невинаги са безспорни. С прямия си характер, с високата си възискателност, с откритото си недоволство от посредствеността и бездарността лесно си е печелил

врагове. Но дори и ония, които не се наричат негови приятели, не могат да не признаят, че той е една личност. Личност, която се забелязва в нашия литературен и културен живот. Тук не говорим за писателското му дело – то има определено място в историята на българската литература, за човека и гражданина.

Христо Радевски притежава жизненост и енергия, които продължават да правят силно впечатление. От много години съм запомнил неговата стройна фигура, изправена стойка, вдигната глава, бърза стъпка по софийските улици. Слава богу, възрастта нищо не е променила в неговата походка. И сега ще го срещнете по бул. „Руски“ да крачи изправен, загледан далече пред себе си. Само понякога ще спре на кестеновата алея при някое повехнало от бензиновите пари дърво, ще тръсне глава в знак на недоволство и възмущение. Убеден съм, че в тоя миг той изрича проклятие срещу съвременната техническа цивилизация или сърдито се заканва на Градския народен съвет, че не полага грижи за тези красиви кестенови дървета – едно от чудесата на столицата. Ако не би направил това, не би бил Христо Радевски.

ПЕТЪР ДИНЕКОВ

ИЗ „ХРИСТО РАДЕВСКИ“

Когато четях някога неговите стихове, имах чувството за някаква светловска* романтика на 20-те години. Но след като опознах човека и забравих малко поета с кожената куртка, видях, че не е била толкова остра и безпощадна пролетарската му секира. В неговата „гневна муза“ видях спотаена нежност. Тоя типичен представител на „злъчната интелигенция“ не ми се видя така страшен. Вярно е, че имаме такъв тип интелигенция, която плаши либералните духове. Някога Тургенев се плашеше от „литературния Робеспьер“ – Н. Добролюбов, че може да реже главите на поети като Андре Шение. Вярно, че има нещо отблъскващо в литературния екстремизъм на Некрасов и Писарев по отношение на красивото, изящното, разкошното. Но това са явления, които съпътстват всяка борба, тоя тип интелигенция, израснала върху острието на социалното отрицание, е безпощадна често пъти в своите съждения. Тя не познава тънкото изкуство на дипломацията и китайската вежливост. И за това са виновни борбата, суровият език на класовата безкомпромисност. Поетът е нямал възможност дълго да се заблуждава:

* Михаил Светлов, руски поет, автор на стихове за гражданската война и комсомолската младост – Б. р.

*Прости хора са моите бедни родители,
не разбират марксисткия боен език.
И макар че са много и много*

*изпатели —
още нямат те здрав пролетарски инстинкт.*

*Аз обичах да пиша поезии охолни,
да възпявам еснафската радост и скръб.
Но животът наставнишки дръпна*

*ухото ми
и посочи ми локва работнишка кръв.
(„Посвещение“)*

Има хора, които са чужди на бойката лирика на Радевски, отблъсква ги очевидността на идеите, не се родеят с идейния му патос, поетът като цяло им изглежда някакъв „идеен пуритан“, мрачен калвинист. Наподобява им английските пуритани, които поставяха идеите над живота. И действително у Радевски няма такъв мащаб на историческо мислене, той не е заразен от исторически скептицизъм. В своя идеен екстаз и безгранична преданост на делото на партията той стига до отрицание на собствената си личност, до смачкване на интелегентския си индивидуализъм, до нещо, което по-късно стигна Вапцаров в предсмъртното си стихотворение.

Впрегнат в една велика борба, която нищо друго не познава освен логиката на класовата борба, той отхвърля от себе си всякакви сантименталности. Една силна класова императивност пронизва неговата поезия особено от ония години, когато той е дишал въздуха и патетиката на левосектантския курс, споделял е неговата културна политика. В тия години Радевски даже на-

мира нещо неприемливо в художествената форма на Смирненски, тя му изглежда подозрително изтънчена, буржоазно изящна. В някои свои разсъждения за изкуството днес той ни прилича на „лудит“ в царството на изящното. Но за наше щастие Христо Радевски е поет, значителен творец, който не може да се превърне докрай в „мрачен иконоборец“, човек, който може да къса цветя безнаказано от „олеандровите горички“. Той обича много Смирненски, възхищава се от неговия социален „прецедент“ в поезията ни, разглежда го като незаменим учител. На него той посвети едно от най-хубавите си стихотворения, в което има мъжествена скръб и възторг от безсмъртното му дело:

*Ти учи ни,
Смирненски,
да пеем. ..
Щикове да правим от стиха.
Ти учи ни
щикове да леем —
и от съзрите,
и от смеха.*

На друго място също така вдъхновено казва:

*тъй както Смирненски да пея,
тъй както Ботев да умра!*

Явно пред неговите очи никога не слиза големият пример на Смирненски, великият прецедент на социалната школа, който той представлява в поезията ни. Като него той иска да бъде „аристократ на класата“, но вече се намира не под едно

на, граматична фигура: в него е концентрирано движението на епохите, той олицетворява прехода от отрицанието към утвърдението. Всяка среда – от семейството до обществото – и всяка междинна епоха имат своя Чацки: човека с възвишената идея; роден твърде рано преди осъществяването ѝ, способен за пълно откъсване от живота и практиката, вярвайки, че реализира принципите си.

Този тип е характерен и у нас и не случайно Радевски споменава името му, обобщавайки проблемите на интелегента през 1935 година. Сянката на Чацки прозира зад цялото творчество на Радевски и когато той, ентусиазиран, се радва на идейната си убеденост, и когато в сатири, фейлетони и басни силно гореща злоба над противниците си. Защото писателят Радевски е един (а това е и същността на Чацки); създател на оги и епиграми; вдъхновен мечтател и злъчен баснописец; устремен към идеалното състояние на света и хората и заробен в мръсотииите на човешкия живот.“ (Ю. Кръстева, Христо Радевски, сп. „Пламък“, кн. I 1966.)

И действително Христо Радевски е образец тип на оная интелигенция, на оная тип интелектуалец, за когото може да се каже „от ума си тегли“. Има нещо непоносимо, когато надхвърлиш очертанията на собствената си среда. И не дай си боже, когато влезеш в откритата разправа с нея, с нейните пороци и мерзки удоволствия. Всеки писател се асоциира с някое по-голямо или по-малко име на миналото било в живота, било в литературата. Христо Радевски се рогее с типове на руската литература. От тая „свята литература“ той е взел възвишеността на идеала, нетър-

пеливостта при неговата реализация, активната позиция срещу злото, презрението към пошлостта. Оттам идват духовните му оръжия, с които той влиза в единоборство с противниците на неговия идеал. Той обича Гогол, без да има специфичния му комичен талант. При него не съществува катарзисът на хумора, той е препълнен с духовна злъч срещу това, което отрицава. Без да съзнава самият, той стои по-близо като духовен тип на сатирик до тоя мрачен ирландец, който създава книгите си не да забавлява, а повече да терзае човешкия ум. Възвишената натура на Радевски от време на време изхвърля някаква „сгурия“, която е резултат на нравствено горене срещу злото. Най-често неговите оръжия са груби и праволинейни, той не обича деликатните намеци на подтекста, шутовските шапки и глуми. В неговата шега рядко има артистичност, почти липсва приветливост в неговите сатирични виждания. И това е една негова особеност, особеност на неговата честна и откритата натура, той не познава извивки на характера, византийско наметало в общественото поведение, никога не държи камата за гърба си. Такъв тип хора се впускат безрезервно към един идеал, биват завладявани от неговия патос, живеят и са силни, докато са силни идеите, на които служат...

Христо Радевски е типичен градски поет. Но в ранните му стихове съществува „пейзаж“, в който преобладава колоритът на идеите, на класовия сблъсък в сферата на идеологията и оттам съответно на чувствата. Просто не ни е

ясно кое по-рано се поражда у него (или „самозаражда“, ако си послужим с тоя термин на алхимиците) – идеята или чувството. Но преди всичко преобладава пролетарският „инстинкт“. Христо Радевски всичко разглежда през призмата на пролетарската идеология – „уклоните“. Ото Вайнинггер и неговите нелепи теории за жената. В своето класово чувство той се отнася непримиримо и към изяцната парижка буржоазка Мадам Помпадур. На буржоазната „идея“ в бита, изкуството, идеологията яростно е противопоставена пролетарската „идея“ за красотата и изкуство. За чистия пролетарски ум у Роза Люксембург има по-голяма красота, отколкото у всяка друга жена от противния лагер. Както някога по време на Великата френска буржоазна революция съществуваша типични „неврози“, както се започне от премахването на старите карти за игра и се стигне до типа на женската красота, сега съществуват пролетарски „неврози“. Старият Бабов предупреждаваше, че не трябва да се вземат жени от противните класи. Той ги наричаше „тигрици“, които ще те задушат в обятията си. И в оня период, когато Хр. Радевски се подвизава като поет, женската красота търпи честа класова трактовка. Фаворитките на омразното минало нямат място в новия свят. В тия години не само щъркелите, но и емоциите са станали „червени“. Тогава не е мислим фройдистки поглед, който разглежда „Червената роза“ от чисто женска страна. По това време са немислими фройдистките анализи на прозата на Д. Димов, която между другото се занимава с чисто женските и сексуални комплекси на Варвара. При Христо Радевски и неговата пое-

зия новата естетика е извлечена направо от пролетарската етика. В известен смисъл пролетарският морал е и естетически кодекс. За него всичко, което е буржоазно, не е красиво, както и обратното. Някога Дигро, идеологът на третото съсловие, критикуваше Буше и Фрагонар за техните „развратни амурчета“. Като теоретик на изкуството му е противно всичко, което му напомня негата на „стария порядък“. Нещо подобно се повтаря и с ония художници на пролетариата, които са приели атакуващата сила на идеите и са безрезервно на страната на пролетариата. Самите те са се превърнали в жестоки воители на пролетарската красота. Поетът толкова се е вживял в идеите, че невинно вижда лицата на хората, техните маски и ежедневен опортюнизм. В поезията на автора на „Пулс“ и „Към Партията“ господства някаква безпощадна графика. Той не познава друго делене освен това, от коя страна на барикадите си. В сравнение с него Смирненски е някакъв пролетарски „принц“, макар и „безмонетен принц“. Поетите на „Нов път“ са прекалено емоционални, даже бурно емоционални като Н. Фурнаджиев, но те не въплъщават в себе си така безпощадно блясъка на пролетарската логика. Може би това е специфична страна за гароването на Христо Радевски, израз на младост, неовладяно майсторство. Но най-вече всичко това ще трябва да го отдадем на периода, който познава големи идейни крайности...

За пръв път чух да рецитират Радевски публично на едно ремсово събрание и оттам отнесох усещането за някакво историческо и класово възмездие. У тоя поет няма стихотворение в тия години, което да не мобилизира. Той не естетизир-

ва борбата, не иска да разглежда борците от двете страни на барикадите като своеобразни „жертви на историята“, промисъл, до който можеше да стигне един Горки, закърмен с една народническа чувствителност.

Но поетът, колкото и да е строг, толкова е по-нежен по-късно. Поетът напуска постепенно (вече в други години и при други обстоятелства) ретортата на чистите идеи. По-късно пролетарският му профил става по-нежен, по-мек, лирично разнежващ. И това преобразуване (или по-точно естетическо превъплъщение) на поетичната му муза не е в ущърб на идеите му, с които той е закърмен от младостта.

* * *

Може би от дълги години българската пролетарска поезия не познава по-дисциплинирана муза от музата на Радевски. В пролетарската лирика на Смирненски няма нищо строго. Поетът може да се възхити и от „Червените ескадрони“, и от „амурните сестри“. Неговата естетика включва много неща. Това е така, защото той е раснал в друг период на партията – по-романтичен, не така настръхнал от суровата борба. Поетите, които смениха Смирненски, не бяха така „безпощадни“ в своето поетическо възприемане. Но у Радевски има нещо строго и безпощадно, нещо, което разчита на атакуващата сила на идеите. Поне така се очертава неговият поетичен образ в първите години на третото десетилетие. Но някои неща го извеждат от това състояние. Може би възрастта, литературното обкръжение след напускането на в. „Кормило“. Разбира се, това ново обкръ-

жение пак се състои от прогресивно мислещи хора, но Радевски съзира тесния аршин на сектантството. Авторът на стихотворението „Към Партията“ пак се въодушевява от идеите на комунистическото движение, но вижда, че те невинаги се покриват с ръста на някои хорица.

Христо Радевски вече беше надхвърлил тавана на един литературен кръг, който се задоволяваше да върви по линия на перифразиране на идеите, на идейно-тематично преимущество. А литературният живот налагаше смяна на естетическите оръжия, засилване на художественото майсторство. Имаше вероятност пролетарската ни поезия да изостане, ако се влачи само по коловозите на тематичните предпочитания. На такава жалка роля не изискваше да се обрече талантливата групичка около в. „Кормило“, друг е въпросът за някои стратегически и тактически положения. Но това е един голям въпрос, който е от компетентност на безстрастните летописци, а не за заинтересуваните съвременници. При такива случаи човек винаги застава на страната на таланта. Защото често пъти под формулите и бездушните принципи се крият хора, лишени от дарование. Факт е, че Христо Радевски написа добри стихове и след „разкола“, както и Младен Исаев. Да не говорим за Г. Караславов, който поднесе на пролетарското изкуство двата си прозаични шедьовъра „Снаха“ и „Тамул“. Това вече на практика оборва тезите на Г. Бакалов и другите, които говореха за някакъв „хлъзгав път“ и „наклонена плоскост“. Г. Караславов в тия години проявява по-голяма широта и разбиране на марксистическата критика от Г. Бакалов, на когото тежаша плехановското обаяние и старото тесняшко наслед-

ство. В тия години писатели от типа на Г. Караславов, Орлин Василев, Христо Радевски и Младен Исаев вече проявяват естетическа широта. Те вече се съобразяват, че работят в едно време, когато пишат стихове Елисавета Багряна, Атанас Далчев, Николай Марангозов и други високодаровити поети. Под знамето на „староверството“ и хоругвите на естетическото малокултурие ще останат все по-малко хора. Както по-късно показва развитието, и Н. Вапцаров си създаде друга поетика, и то не само защото бе талантлив, но и защото виждаше, че „чистите“ идейници стават все по-безплодни, че не може повече да се пише даже като Смирненски и младия Радевски. Нужно е да се създаде друга поетика, в която има по-голяма земна сетивност. У Вапцаров нещата стоят вече другояче. Той най-малкото иска да бъде изсушен сектант, блед апостол на идеята. У него има и „екзюперизъм“. Той се учи от по-големи образци. Неговите естетически вкусове са по-широки.

И Христо Радевски в тия години се променя, и то не само защото напуска своя първоначален кръг (който в известен смисъл е в ущърб на неговото идейно горене), но защото вече борава с друг естетически кръгосор. Политиката на единния фронт срещу фашизма налага вече да застанеш на почвата на възприемане на повече имена от класическото наследство. Не забравяйте, че това е времето на разгрома на сектантското булгаризаторство в литературата! Разбира се, времето от 1935 г. насам е една сложна епоха в комунистическото движение: това е епохата на процесите, гражданската война в Испания, на временните пактове с Хитлерова Германия, на вероломно погазване на съветските граници през 1941 година.

Тая епоха, интензивна и трагична, недостатъчно е отразена в стиховете на поетите в цялата си поетическа и политическа амплитуда, макар че Вапцаров написа великолепни стихове за оная земя, препълнена с маслинен горички и безкористни интернационалисти, дошли да оставят костите си в родината на Дон Кихот... Тая епоха е побогата в своите груби факти и психологически състояния. Може би един ден това, което не успя да направи поезията, ще го направи мемоаристиката.

Когато Европа се люшка между отчаянието и надеждата, когато германските танкове кръстосват европейските градове, за поетите настъпва тежък час. Тогава Радевски пише най-хубавите си стихове. Неговата книга „Въздух не достигаше“ е направо едно откритие със своето заглавие. Вапцаров живее под сивото, минноподривно небе на конспирацията и пише своята единствена книга „Моторни песни“, малка поетическа енциклопедия на тая епоха, която има своите огняри, конспиратори, безработни интелегенти, явки, комуникета, директиви, „редки казуси“, както се изрази някога Валери Петров. В тия години цензурата става все по-подозрителна и тъпа, една след друга изчезват прогресивните трибуни, проявите се пренасят от центъра в провинцията. Всички живеят в някаква „подводница“, сред някакъв херметически съсъд на безпразнието и автоматизацията на поведението, в който действително „въздух не достига“.

В тия години Радевски, ще не ще, трябва да

бъде повече идейник, но вече с други изразни средства. Той е узрял политически, прекипяло е пенливото „вино“ на левичарството, той не раздава вече с лека ръка левичарски памфлети срещу буржоазните институции, нещо, което той правеше някога с охота. Това той не може да прави и поради цензурни съображения. Но затова едва ли би трябвало да се благославя цензурата, която си остава един мракобеснически инструмент в условията на фашизма. Сега той е станал по-сгържан и меланхоличен, мечтателен. Нещо, което беше свойствено на гръзката младост. Но това не значи, че той се е „пречупил“, че е станал повече политически „благоразумен“, отстъпил е от генералната линия на живота си. Той пак действа според побелите на епохата. В тия мракобеснически години той превеждаше съветски детски поети. Хр. Радевски ни подари тая малка енциклопедия на съветската поезия, издадена от издателство „Хемус“.

Ако се анализира внимателно поезията на Радевски от тоя период, ще се види, че той най-малко е отстъпил от своите идейни позиции въпреки неблагоприятната обстановка и господстващия официален дух. Но сега му е тежко повече от друг път. Той вече няма възможност да споменава такива любими гуми: партия, СССР, петилетка, рабселкори, Комунистически манифест и прочие. Лексиката му не е вече така „пролетарска“, няма ги ония предизвикателни гуми, които направо вбесяват буржоазния слух. Поетът вече говори с други изразни средства.

Някои са склонни да мислят, че идейният патос на Радевски е спаднал от тоя период. Но отпадането на някои външни атрибути на партийността още нищо не означава. Напротив, в него

се засилва художникът. Ако той сега почне да стреля по стария начин, той би се повторил, би ограбил себе си. И най-вече, колкото и да иска, не може да повтори свещения пристъп на гняв, на тия сектантски години, на младостта. Някои неща се дават само един път в живота. В България има нещо величаво и страшно. Мишле казва за Робеспьер: „Той живееше не във Франция, а в Якобински клуб.“ Малко или много, всеки якобинец носи нещо от безпощадните черти на „робеспьеризма“, който повелява да се предпочита водата прег виното, да се вярва по-малко на човешката обич, отколкото на понятия като „Конвент“, „Комитет за обществено спасение“, „човечество“, „разумно същество“.

Но Радевски има друга черта на характера си, която често го хвърля във вътрешни и външни конфликти. Хр. Радевски като поет е повече, отколкото трябва, последователен на себе си. Тая негова последователност може да ни гразни, да накърнява известна артистична представа за твореца. Но без тая застрашителна последователност на действията, без тоя предикат на постоянство той не би бил това, което е. Борбата го е изваяла по тоя начин. Но поставен в разнежващите условия на един сравнително по-малко преследван поет, той не изгубва пролетарската си психика и бояк характер. Той покъртително точно рисува драматизма на епохата в своето забележително стихотворение „Писмо“:

*Но в този спор,
през дим и пепелища,
през глад и студ, и гняв окървавен,
като небе през тежък гъжд се вижда*

*денят – дълбокият и вечен ден.
Той иде – груб и нежен, и обилен.
Той иде с електрика и метал.
Срещни го ти*

*и дай му своите сили,
и знай, че аз за него съм мечтал.*

При зловещия пожар на войната естественият размисъл е за нищото, за смъртта, за небието. Към смъртта е обърнат погледът на такъв революционен поет като Христо Радевски. Поезията му неусетно придобива по-„метафизични“ черти, често се сменя разговорът за живота с разговора за смъртта. Но като поет комунист, като интелектуалец марксист той разглежда смъртта не като пусто небитие, а като, както някога се изразяваше Ф. Гладков в „Енергия“, „не смърт, а смяна на сили“:

*Аз виждам своя гроб.
Сред пущинак,
обрасъл в буренаци и коприва.
И няма там ни плоча, нито знак –
кой в моя затревясал гроб почива.*

Тук виждаме някакъв своего рода революционен пантеизъм, нещо, което не бе свойствено за поета в ранните му години. Тогава той беше много по-категоричен и безпощаден в своите съждения. Радевски сега открива природата. Пейзажът като „герой“ на неговата лирика взема много по-голямо участие, отколкото в стиховете му през 30-те години. В старите стихове той почти отсъства. И това е твърде показателно. Поетът някога е живял само в сферата на идеите и тяхното

сблъскване; сега той е принуден да „преоткрие“ някои неща, които по-рано трудно е забелязвал. А от това неговата поезия не губи, напротив, става по-човечна и земна.

ЗДРАВКО ПЕТРОВ

СЪДЪРЖАНИЕ

ОСПОРВАТ СИ ВСЕЛЕНАТА ДВЕ ЕРИ

Към партията

1932

В мъглата / 7

Към партията / 10

Земя / 12

Пулс

1936

Силата на силите / 13

Зигарска песен / 16

Автобиография / 17

Есен / 20

Въздух не достигаше

1945

Бъдеще / 22

Писмо / 23

Признателност / 25

Приказка / 27

Любов / 29

Вечерен миг / 32

Игулия / 33

Моят гроб / 34

Майка / 36

След гъжда / 38

Небето е близко

1963

Завѐт / 39

Весели сили / 40

Към природата / 41

Разоковена страна

1966

***Повярва вишната в
измамните слова... / 42

Смехът / 43

***От всичко песен сътвори... / 45

Има път... / 46

***И някой ден нас няма да ни има... / 47

***И аз не питам вече и не знам... / 48

Погребение / 49

Поезията / 51

***Не се насилва песента... / 52

***Аз искам да те срещна пак в оная... / 53

***Няма птица с едно крило... / 54

Хора

1970

У дома / 55

Поетът / 56

Желание / 57

Корен / 58

След двадесет години / 60

В ранната страна / 61

Кошмар / 63

Премъдрата книга

1971

Чудото живот / 65

***Обзема въздуха вълнение... / 66

***Разгипли мощната гора... / 67

Копнежът на реките / 68

Зимна гора / 70

***Самотна стои на баура... / 72

Геният на пролетта / 73

Песента на канките / 75

***Снегът вали – същ вишнев цвят... / 76

Скалата / 77

***И вечността е вечност... / 79

***По сипея – от жега изгорял... / 80

Тополата / 81

***От пролетта до есента... / 82

ВЕЧНОТО Е БЛЯСКАВА ИЗМАМА

Гледец

1980

Антей / 85

Прег Магарския конник / 86

Оттука почва обичта / 87

Вечният огън / 89

Съвет / 90

Съгба / 92

***Ти камък твърд – скала

или отломък... / 93

В неизвестното / 94

Изначалният закон / 98

***Аз често чувам гревни гласове... / 99

***Аз имам двойник – вечно буген... / 100

***Сърцето може да се мами... / 102

Сънувах сън... / 104

Писма / 107

Из „Лиричен бележник“

1981

1 Аз имам примитивна философия... / 119

2 Сърце, теб трудно ти е

в мойта гръд... / 119

3 И всяка сутрин те посрещам / 119

4 И всичко, що душата скъта... / 120

5 Че всички ние ще заспим... / 120

6 Ний преситени сме от знания... / 121

7 И казал би: – Аз всичко зная... / 121

8 Ще бъда въздух пак... / 121

9 Животът – и в жестокостта

зверинна / 122

10 Аз не помня своето начало... / 122

11 В трезвостта на живота... / 122

12 Как гъбът бакърен ярко свету... / 122

13 Неотменимният закон... / 123

14 В живота миг звезда бъди... / 123

15 Живееш, горо ле, отколе ти / 123

16 Когато си замина, ще пожалят... / 124

17 Каква ехидна е и груба / 124

18 Когато устните са слети... / 124

19 О, Зевсе, изпращаш ти гръм

подир гръм... / 124

20 Захожда вече то – светилото / 125

21 Цъфтите виш, цветя, треви... / 125

22 Магарето поставило въпрос... / 125

23 Не съм огъвал гръб в бедите... / 126

24 Веднъж простя ли се с живота... / 126

24 И мисля си... / 126

26 Копнежът е като уханно цвете... / 126

27 И все пак в тия времена ужасни... / 127

28 Ти не бой се от битката... / 127

29 Когато в лятна духота... / 127

30 Помолух се на Вечността... / 128

- 31 Когато работиш и спиш... / 128
 32 Критикът често пише за поета... / 128
 33 И ще се сепнеш може би... / 129
 34 Какво е тя – природата... / 129
 35 Изречена от божама уста... / 129
 36 Умра ли – знай... / 130
 37 Кога съдбата ми отсъди... / 130
 38 От бели и безброй пчели... / 130
 39 Ще се стопи и тоя мъртъв сняг... / 131
 40 Премина лек гъжгец... / 131
 41 Дали от рая, или пък от ага... / 131
 42 О, туй омайно вино на властта... / 132
 43 На бога гава той надежда... / 132
 44 Сред съсъка на лицемерите... / 132

*Стихотворения, печатани само
 в ИЗБРАНИ ТВОРБИ*

1983

Лирика

- ***От пламъка остана пепелта... / 133
 ***Безсмъртни са само децата... / 134
 ***Виж безизкуственото цвете... / 135
 В Търново / 136

Предтечи

- Прометей / 138
 Егун / 139

Дон Кихот / 140

Хамлет / 141

***Събуждам се – генят е
 чист и весел... / 142

***Вървим – като в предание... / 143

Нагпис на книга / 144

***Гора! Кой бог те е отрунал... / 145

Стихове за сърцето

Като Феникс / 147

Сърце / 149

На доктора / 150

***Против природата недей ропта... / 152

САТИРА

1

Най-опасният порок / 155

Ех, ти моя стара треска... / 156

Крилатият / 157

Анонимният мерзавец / 159

2

Върборкото / 161

Легенда за лъжеца / 164

Врабчов концерт / 166

Връзките / 168

Облаци / 169

Райски гости / 180

ДУМИ ЗА ХРИСТО РАДЕВСКИ

Редове от биографията / 197

Христо Радевски – корените
на неговата поезия

– Петър Динеков / 201

Из „Христо Радевски“

– Здравко Петров / 209

**Христо Радевски
ПУАС**Съставителство
АНДРЕЙ АНДРЕЕВ
Редактор
ИВАН ГРАНИТСКИ
Графичен дизайн и корица
ПЕТЪР ДОБРЕВ
Коректор
СОНЯ ИЛИЕВАПрегледна подготовка
ЕКАТЕРИНА РУСКОВАФормат 84/108/32
Печатни коли 15Издателство
„ЗАХАРИЙ СТОЯНОВ“
www.zstoyanov.com
e-mail: office@zstoyanov.comПечат
„ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА“ ЕАД

ИЗДАТЕЛСТВО „ЗАХАРИЙ СТОЯНОВ“

Поредица „БЪЛГАРСКА КЛАСИКА“

в 120 тома

2002 – 2005 година

Издателство „Захариy Стоянов“ предлага специална поредица – най-доброто от високата българска класика. Всеки том е придружен от статии, анализиращи от различни гледни точки творчеството на българските класици. Изданието е насочено към ученици и студенти, както и към широката българска общественост.

1. Захариy Стоянов – ЗНАЕШ ЛИ ТИ КОИ СМЕ?
2. Иван Вазов – НЕМИЛИ-НЕДРАГИ
3. Йордан Йовков – СТАРОПЛАНИНСКИ ЛЕГЕНДИ
4. Димчо Дебелянов – ЧЕРНА ПЕСЕН
5. Христо Ботев – ПОЛИТИЧЕСКА ЗИМА
6. Пейо К. Яворов – ПЕСЕН НА ПЕСЕНТА МИ
7. Пausий Хилендарски – СЛАВЯНОБЪЛГАРСКА ИСТОРИЯ
8. Софроний Врачански – ЖИТИЕ И СТРАДАНИЯ ГРЕШНАГО СОФРОНИЯ
9. Иван Вазов – ПОД ИГОТО
10. Любен Каравелов – БЪЛГАРИ ОТ СТАРО ВРЕМЕ
11. Добри Чинтулов – СТАНИ, СТАНИ, ЮНАК БАЛКАНСКИ
12. Алеко Константинов – БАЙ ГАНЬО
13. Васил Левски – НАРОДЕ????
14. Иван Вазов – ЕПОПЕЯ НА ЗАБРАВЕНИТЕ
15. Петко Славеyков – ИЗВОРЪТ НА БЕЛОНОГАТА
16. Пенчо Славеyков – ЕПИЧЕСКИ ПЕСНИ
17. Константин Величков – ЦАРИГРАДСКИ СОНЕТИ
18. Стоян Михайловски – КНИГА ЗА БЪЛГАРСКИЯ НАРОД
19. Гео Милев – ЖЕСТОКИЯТ ПРЪСТЕН
20. Елисавета Багряна – ВЕЧНАТА И СВЯТАТА
21. Асен Разцветников – ЖЕРТВЕНИ КЛАДИ
22. Пенчо Славеyков – НА ОСТРОВА НА БЛАЖЕНИТЕ
23. Димитър Талев – ЖЕЛЕЗНИЯТ СВЕТИЛНИК
24. Христо Фотев – ПЕЙЗАЖ ОТ ДУМИ
25. Любен Дилов – ПЪТЯТ НА ИКАР
26. Любомир Левчев – СТИХОВИДЕНИЯ

27. Кирил Христов – ХЕЙ, ПРОЛЕТ ИДЕ
28. Петко Ю. Тодоров – ИДИЛИИ
29. Стефан Стамболов – СВОБОДА ИЛИ СМЪРТ
30. Емануил Попдимитров – СЪНЯТ НА ЛЮБОВТА
31. Георги Раковски – БЪЛГАРСКИЙ ВЪПРОС
32. Захариy Стоянов – ЗАПИСКИ ПО БЪЛГАРСКИТЕ ВЪСТАНИЯ – т. I
33. Захариy Стоянов – ЗАПИСКИ ПО БЪЛГАРСКИТЕ ВЪСТАНИЯ – т. II
34. Братя Миладинови – БЪЛГАРСКИ НАРОДНИ ПЕСНИ – т. I
35. Братя Миладинови – БЪЛГАРСКИ НАРОДНИ ПЕСНИ – т. II
36. Райко Жинзифов, Григор Пърличев и Никола Козлев – ХАЙДУТ СИДЕР И ЧЕРЕН АРАП
37. Неофит Бозвели – МАТИ БОЛГАРИЯ
38. Добри Войников – КРИВОРАЗБРАНАТА ЦИВИЛИЗАЦИЯ
39. Иван Мешеков – ТАЛАНТЪТ КАТО ПРОМЕТЕЕВ ДАР
40. Георги Стаматов – МАЛКИЯТ СОДОМ
41. Боян Пенев – ЛИТЕРАТУРА И ИНТЕЛИГЕНЦИЯ
42. Цани Гунчев – ГАНЧО КОСЕРКАТА
43. Пеньо Пенев – ДНИ НА ПРОВЕРКА
44. Георги Райчев – ГРЯХ
45. Михалаки Георгиев – МЕРАКЪТ НА ЧИЧО ДЕНЧО
46. Любен Каравелов – СВОБОДА И НЕЗАВИСИМОСТ
47. Васил Друмев – НЕЩАСТНА ФАМИЛИЯ
48. Николай Райнов – МЕЖДУ ПУСТИНЯТА И ЖИВОТА
49. Любен Каравелов – МАМИНО ДЕТЕНЦЕ
50. Петко Р. Славеyков – БЪЛГАРСКИ ПРИТЧИ ИЛИ ПОСЛОВИЦИ И ХАРАКТЕРНИ ДУМИ
51. Светослав Минков – ДАМАТА С РЕНТГЕНОВИТЕ ОЧИ
52. Христо Смирненски – ДА БЪДЕ ДЕН!
53. Константин Петканов – МОРАВА ЗВЕЗДА КЪРВАВА
54. Стоян Загорчинов – ДЕН ПОСЛЕДЕН – ДЕН ГОСПОДЕН
55. Д-р Кръстев – МЛАДИ И СТАРИ
56. Симеон Радев – СТРОИТЕЛИТЕ НА СЪВРЕМЕННА БЪЛГАРИЯ – I том
57. Симеон Радев – СТРОИТЕЛИТЕ НА СЪВРЕМЕННА БЪЛГАРИЯ – II том
58. Георги Караславов – СНАХА
59. Петър Дънов – РАЗУМНОТО СЪРЦЕ
60. Емилиян Станев – АНТИХРИСТ

61. Един Пелин – ВЕТРЕНАТА МЕЛНИЦА
62. Емилиян Станев – КРАДЕЦЪТ НА ПРАСКОВИ
63. Един Пелин – ПОД МАНАСТИРСКАТА ЛОЗА
64. Димитър Талеv – ИЛИНДЕН
65. Димитър Талеv – ГЛАСОВЕТЕ ВИ ЧУВАМ
66. Дора Габе – ПОЧАКАЙ, СЛЪНЦЕ
67. Тодор Влаайков – ДЯДОВАТА СЛАВЧОВА УНУКА
68. Ангел Каралийчев – РЪЖ
69. Димитър Талеv – ПРЕСПАНСКИТЕ КАМБАНИ
70. Иван Шишманов – ОТ ПАИСИЙ ДО РАКОВСКИ
71. Пейо К. Яворов – В ПОЛИТЕ НА ВИТОША
72. Никола Вапцаров – ПЕСЕН ЗА ЧОВЕКА
73. Теодор Траянов – БЪЛГАРСКИ БАЛАДИ
74. Николай Лилиев – ПТИЦИ В НОЩТА
75. Спиридон Казанджиев – ПРЕД ИЗВОРА НА ЖИВОТА
76. Йордан Йовков – АЛБЕНА
77. Йордан Йовков – ПЕСЕНТА НА КОЛЕЛЕТАТА
78. Пенчо Славейков – КЪРВАВА ПЕСЕН
79. Ламар – ЖЕЛЕЗНИ ИКОНИ
80. Димитър Димов – ТЮТЮН – I том
81. Димитър Димов – ТЮТЮН – II том
82. Александър Вутимски – СКИТНИКЪТ И ВРАНИТЕ
83. Рачо Стоянов – МАЙСТОРИ
84. Георги Кирков – ПОЛИТИЧЕСКА ЗООЛОГИЯ
85. Илия Волен – ЧЕРНИ УГАРИ
86. Веселин Ханчев – ЖИВ СЪМ
87. Иван Пейчев – ЕСЕН НА БРЕГА
88. Антон Дончев – ВРЕМЕ РАЗДЕЛНО
89. Ивайло Петров – ХАЙКА ЗА ВЪЛЦИ
90. Антон Страшимиров – ХОРО
91. Христо Радевски – ПУАС

ПРЕДСТОЯЩИ ЗАГЛАВИЯ:

92. Никола Фурнаджиев – ПРОЛЕТЕН ВЯТЪР
93. Александър Геров – ХОРА И ЗВЕЗДИ
94. Асен Златаров – СЛЪНЦЕТО И ЖИВОТЪТ
95. Иван Радославов – ИДЕИ И КРИТИКА
96. Добри Немиров – ВЕДНИЯТ ЛУКА
97. Николай Марангозов – НА ПОВРАТКИ В СЕЛО

98. Ст. А. Костов – ГОЛЕМАНОВ
99. Чудомир – НАШЕНЦИ
100. Васил Пунев – ДНЕШНАТА БЪЛГАРСКА ЛИРИКА
101. Владимир Василев – ПАНТЕИСТИ И МАНИАЦИ
102. Александър Балабанов – МЯСТОТО НА БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА
103. Михаил Арнаудов – БЪЛГАРСКИ ОБРАЗИ
104. Йордан Иванов – БОГОМИЛСКИ КНИГИ И ЛЕГЕНДИ
105. Иван Хаджийски – БИТ И ДУШЕВНОСТ НА БЪЛГАРСКИЯ НАРОД
106. Иван Хаджийски – ОПТИМИСТИЧНА ТЕОРИЯ ЗА БЪЛГАРСКИЯ НАРОД
107. Сирак Скитник – СТАРО И НОВО ИЗКУСТВО
108. Константин Константинов – ПЪТ ПРЕЗ ГОДИНИТЕ
109. Богомил Райнов – ЛЮБОВЕН КАЛЕНДАР
110. Валери Петров – СБОУВАНЕ С МОРЕТО
111. Николай Хайтов – ДИВИ РАЗКАЗИ
112. Генчо Стоев – ЦЕНАТА НА ЗЛАТОТО
113. Андрей Германов – ОЦЕДЕЛИЯТ ПРИ ТЕРМОПИЛИТЕ
114. Петър Динев – ВЪЗРОЖДЕНСКИ СТРАНИЦИ
115. Атанас Далчев – ПРОЗОРЕЦ
116. Петър Мутафчиев – ДУХЪТ НА ОТРИЦАНИЕТО В БЪЛГАРСКАТА ИСТОРИЯ
117. Васил Златарски – ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРСКАТА ДЪРЖАВА ПРЕЗ СРЕДНИТЕ ВЕКОВЕ
118. Димитър Благоев – НАШИТЕ АПОСТОЛИ
119. Христо Вакарелски – БЪЛГАРСКИ НАРОДНИ ОБИЧАИ
120. Георги Джагаров – В МИНУТИ НА МЪЛЧАНИЕ

ЗА ЗАЯВКИ И АБОНАМЕНТ –
адрес на издателство „Захарий Стоянов“
София 1124, ул. „Николай Ракитин“ № 2
тел. 943-42-16; 943-32-64

Издателство
ЗАХАРИЙ СТОЯНОВ

Поредица
БЪЛГАРСКА КЛАСИКА

Класическите произведения на българската литература са слънчевите стълбове, крепящи националното ни самосъзнание. Те са кристалните мостове на възторга, по които Отечеството ще премине през огън и страдание и ще пребъде в третото хилядолетие. Издателство „Захарий Стоянов“ предлага специална поредица – най-доброто от високата българска класика. Всеки том е придружен от статии, анализиращи от различни гледни точки творчеството на българските класици. Изданието е насочено към ученици и студенти, както и към широката българска общественост.

ISBN 954-739-689-7

6 лв.